

Regional analyse Trysil 2013

Næringsutvikling og attraktivitet

KNUT VAREIDE OG MARIT NYGAARD

TF-notat nr. 52/2013

Tittel: Regional analyse Trysil 2013
Undertittel: Analyse av næringsutvikling og attraktivitet
TF-notat nr: 52/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Nygaard
Dato: 29. januar 2014
ISBN: 978-82-7401-673-6
ISSN: 1891-053X
Pris: 140,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Prosjekt: Regionale analyser 2013
Prosjektnr.: 20130140
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Trysil kommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé: Vi har brukt attraktivitetsmodellen til å analysere arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Trysil kommune. Vi har også lagt til et kapittel om NæringsNM og om utdanning.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med en rekke analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i januar 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 29. januar 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Arbeidsplasser	6
2. Attraktivitet for bedrifter og besøk.....	18
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	28
4. Befolkning.....	30
5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst.....	34
6. NæringsNM.....	39
7. Utdanning	44

Sammendrag

Trysil framstår som en attraktiv kommune for besøk og bosetting. Kommunen har imidlertid vært lite attraktivt for andre næringer enn besøksnæringene. Nedgangen i basisnæringene har vært større enn veksten i besøksnæringene, slik at antall arbeidsplasser har gått ned, mens resten av landet har hatt sterk vekst de ti siste årene. Trysil er imidlertid en attraktiv kommune å bo i, og det har dempet utflyttingen fra kommunen.

Det har vært nedgang i antall arbeidsplasser i Trysil siden 2008. Nedgangen har skjedd i næringslivet i kommunen. Nedgangen har vært størst i basisnæringene i kommunen, hvor antall arbeidsplasser innen industri og landbruk har gått sterkt tilbake siden 2000. Antall arbeidsplasser i basisnæringene økte imidlertid i 2012, men på langt fra nok til å oppveie for flere år med nedgang. En del av nedgangen i basisnæringene har vært en følge av næringslivet er konsentrert til bransjer med nedgang eller svak vekst. Det har imidlertid vært en sterkere nedgang enn bransjestrukturen tilsier, og Trysil har ikke vært attraktiv for denne delen av næringslivet de siste ti årene. Utviklingen i enkeltåret 2012 var imidlertid god, tiden vil vise om det representerer et trendskifte.

En stor del av næringslivet i Trysil er i besøksnæringene. Besøksnæringene har vokst ganske mye i Trysil hvis vi ser de ti siste årene i sammenheng. Mye av veksten skjedde imidlertid fra 2004 til 2007. Etter 2007 har ikke veksten vært så sterk. Besøksnæringene omfatter butikkhandel, overnatting, servering og aktiviteter. Trysils egen befolkning er også kunder til besøksnæringene i kommunen, og besøksnæringene utvikling har blitt redusert på grunn av befolkningsnedgang. Når det likevel har vært vekst i besøksnæringene, tyder det på at Trysil har økt sin attraktivitet som besøkssted.

Næringslivets prestasjoner er også målt gjennom foretakenes lønnsomhet, vekst og antall nyetableringer i NHOs NæringsNM. Trysil gjør det ganske dårlig på disse målingene. Det skyldes først og fremst at det er en lav andel av foretakene i Trysil som har overskudd og vekst. For nyetableringer er Trysil omtrent som middels av kommunene.

Utdanningsnivået i næringslivet, målt som andelen av arbeidstakerne med minst tre års høyskole- eller universitetsutdanning er lavere enn middels av kommunene. Utdanningsnivået er også ganske lavt i forhold til bransjestrukturen i næringslivet. Dermed blir det også et lavt utdanningsnivå i befolkningen i Trysil.

Arbeidsplassnedgangen i Trysil har gjort at kommunen har fått netto utflytting og befolkningsnedgang. Trysil har et ganske stort fødselsunderskudd, noe som også bidrar til befolkningsnedgangen. Utflyttingen er imidlertid lavere enn hva en skulle forvente, ut fra arbeidsplassutviklingen og Trysils strukturelle forutsetninger. Det tyder på at kommunen er attraktiv som bosted.

1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen¹ er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasser

På slutten av 2012 var det 889 arbeidsplasser i offentlig sektor og 1 901 arbeidsplasser i privat sektor i Trysil.

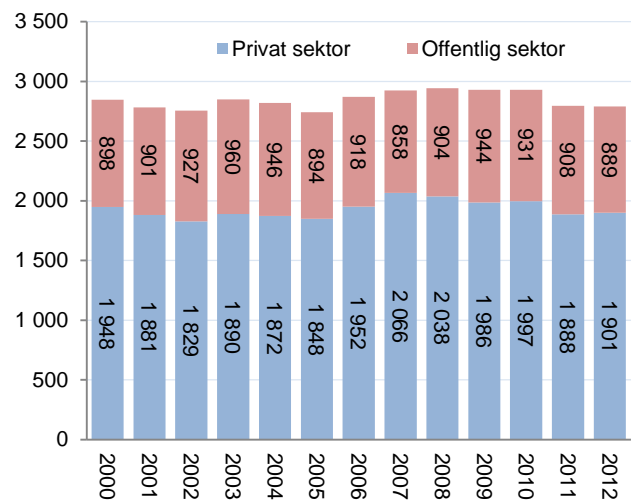
Det totale antall sysselsatte har gått ned fra 2 790 til 2 846 siden 2000. Dette er en reduksjon på 2 prosent.

32 prosent av arbeidsplassene i Trysil var i offentlig sektor i 2012, mens 68 prosent var i det private. På landsbasis har offentlig sektor 30 prosent, mens det private har 70 prosent. Trysil har en fordeling i antall arbeidsplasser mellom offentlig og privat sektor som er ganske lik Norges.

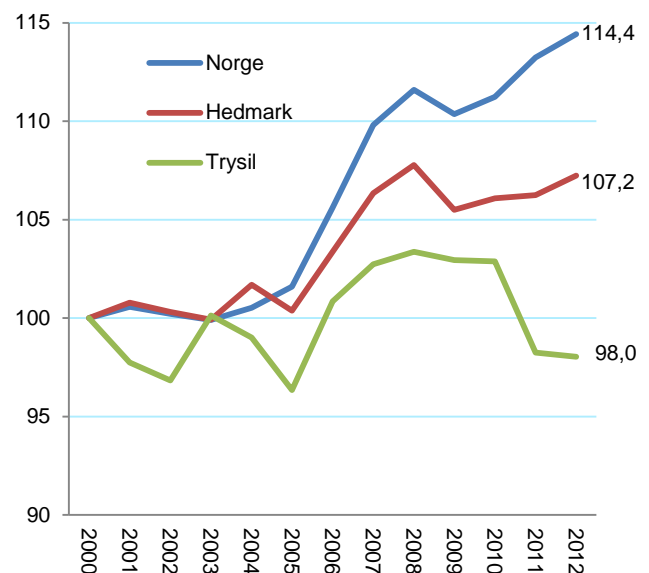
Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 1, der vi har sammenliknet veksten i Trysil med veksten i Hedmark og i Norge.

Norge har hatt en arbeidsplassvekst på 14,4 prosent siden 2000. Arbeidsplassveksten i Hedmark i samme periode har vært på 7,2 prosent, altså en vekstrate som er halvparten så stor som Norges.

Mellom 2006 og 2010 var antall arbeidsplasser i Trysil over 2000-nivået. Siden 2010 har antall arbeidsplasser blitt redusert. I 2012 var det 2 prosent færre arbeidsplasser i Trysil enn det var i 2000.

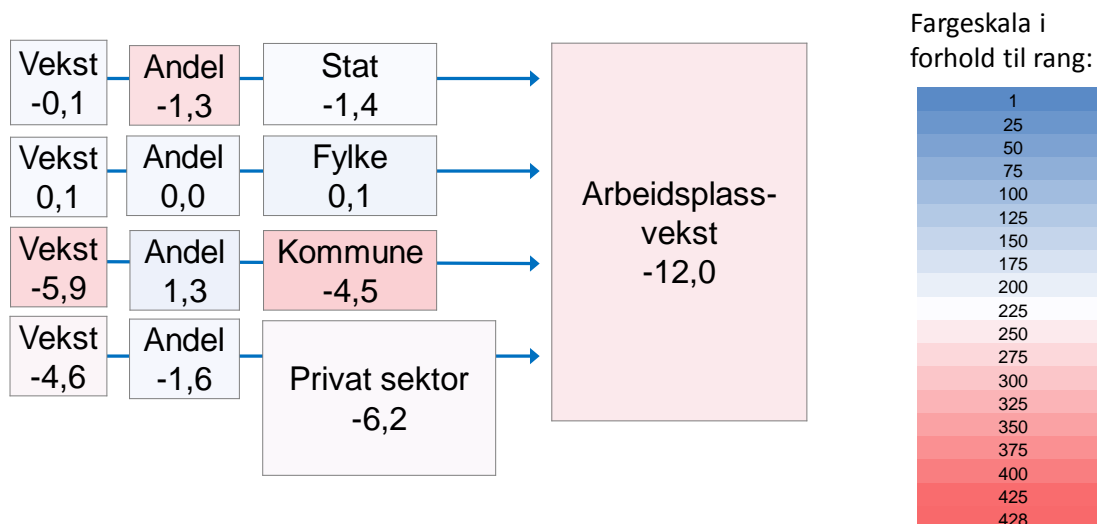
Figur 1: Antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Trysil mellom 2000 og 2012.

Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere siste ti års utvikling i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Trysil med følgende modell:

Figur 3: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Trysil og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting i Trysil. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 428 kommunene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en vekst-effekt og en andelseffekt. Vekst-effekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andels-effekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

I diagrammet over har vi forsøkt å illustrere hvordan arbeidsplassveksten i Trysil har avveket fra arbeidsplassveksten i landet i perioden 2003 – 2012. Vi har samtidig målt endringer i arbeidsplassveksten som andel av samlet sysselsetting.

Differansen mellom arbeidsplassveksten i Trysil og Norge tilsvarer på 12,0 prosent av samlet sysselsetting i Trysil.

Både privat og offentlig sektor har hatt en svak utvikling. Antall ansatte i kommunal sektor har bidratt ganske mye til at Trysil har fått lavere vekst enn resten av landet, fargen viser at utviklingen i antall arbeidsplasser i kommunal sektor har vært blant de svakeste i landet. Det har også vært mindre vekst i statlig sektor i Trysil, men her ser vi at det først og fremst skyldes at det er svært få arbeidsplasser i statlig sektor i utgangspunktet. Trysil får dermed ikke del i veksten i denne sektoren.

Den svake utviklingen i privat sektor betyr mest, fordi privat sektor er større enn offentlig sektor. Manglende vekst i privat sektor i forhold til resten av landet tilsvarer 6,2 prosent av sysselsettingen. Av fargen ser vi at mange kommuner har enda svakere utvikling. De største byene tar mesteparten av veksten, og dermed får flertallet av kommunene lavere vekst enn landsgjennomsnittet.

1.3 Relativ vekst i næringslivet

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom kommuner, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen i den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i kommunen og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og kan se hvordan veksten i den enkelte kommunen er i forhold til andre kommuner i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, differanse mellom prosentvis vekst i kommunen og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet, i fylkene.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
195	Alvdal	-1.8	4.9	-3.5	10.5	-1.9	-2.2	-2.8	2.9	2.1	-0.2	-1.6	-4.1	-0.7	-0.4
199	Stange	-0.4	0.2	3.4	1.7	-5.7	-1.7	1.2	-1.6	-0.4	-0.6	-3.5	2.4	-0.7	-0.1
225	Løten	-4.2	1.7	2.6	-2.2	-4.6	-1.3	-5.8	-0.6	-5.9	-1.2	-6.0	11.1	-0.9	0.3
231	Ringsaker	0.4	0.4	-2.3	-3.8	-1.6	-0.3	-1.0	-3.6	-2.5	-1.0	-0.4	1.9	-0.9	0.3
238	Eidskog	-3.4	4.8	3.6	-3.1	1.4	0.2	-11.1	3.9	0.5	-4.5	-1.0	1.7	-1.0	-0.1
241	Hamar	-2.4	5.4	2.0	1.1	-3.6	-0.1	-0.8	0.9	-2.3	-0.4	-0.8	-2.1	-1.0	-0.2
252	Elverum	-0.3	0.8	-0.8	1.4	-0.8	-5.4	1.3	3.8	0.8	-0.8	-3.6	-3.4	-1.1	-0.2
253	Nord-Odal	0.2	0.0	1.5	-0.1	2.9	-3.4	-1.3	-0.2	-1.7	-4.0	1.8	-2.1	-1.1	-0.3
287	Tynset	-3.6	1.1	0.6	0.5	-0.9	-3.3	2.9	-2.8	-5.0	7.6	-3.2	-5.4	-1.3	-0.3
299	Åsnes	-7.0	-2.2	2.9	-2.3	1.5	-1.4	-2.1	-0.4	1.2	-4.8	-0.6	-3.3	-1.5	-0.4
301	Trysil	-4.3	-2.1	4.8	-1.7	-2.8	0.6	0.8	-3.2	0.1	0.2	-7.1	-0.4	-1.5	-0.5
328	Kongsvinger	2.7	-1.8	-1.1	3.7	-3.6	1.8	-0.4	0.3	-7.8	-2.7	-4.0	0.8	-1.8	-0.4
331	Rendalen	-2.2	0.9	3.5	0.8	-0.6	0.4	1.7	-2.6	1.5	-7.4	-7.1	1.1	-1.9	-0.7
338	Våler	-6.2	-6.0	3.5	-0.4	0.0	3.8	-10.9	4.2	-1.4	-6.3	-4.6	0.3	-2.0	-0.5
356	Sør-Odal	-0.2	-1.5	-2.2	0.6	-4.3	-8.4	-4.9	-3.2	-1.5	1.2	-2.7	-0.3	-2.2	0.3
359	Grue	-0.2	2.5	4.1	-4.8	-1.4	-1.0	-3.3	-2.1	-0.6	-1.5	-4.0	-2.8	-2.2	-0.3
362	Åmot	-3.9	-2.0	9.9	1.2	-0.5	-9.4	-5.7	-4.0	1.4	-1.7	-1.5	-2.9	-2.3	-0.6
377	Os	-3.8	-4.3	4.0	-2.5	-8.5	2.3	-0.9	-1.4	1.1	-4.8	0.8	-9.0	-2.6	-0.5
397	Tolga	-1.5	0.7	-1.1	-0.3	-12.5	-0.3	-1.1	-7.5	12.5	-1.2	-4.2	-11.5	-3.0	-0.2
403	Folldal	-5.3	4.5	1.4	-1.3	-0.9	1.9	-3.5	-8.0	-3.0	-2.5	-5.7	-2.7	-3.3	-0.6
414	Stor-Elvdal	-8.2	1.1	-6.8	3.3	-0.3	-2.7	-3.1	0.6	-5.5	-5.2	-7.8	-3.0	-3.7	-0.4
425	Engerdal	0.9	-7.3	9.0	-2.2	-6.4	0.7	0.8	-7.3	-5.4	-9.6	-4.2	-5.6	-4.8	-1.1

Kommunene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Vi ser at samtlige kommuner i Hedmark har hatt en relativ vekst i næringslivet som er under landsgjennomsnittet. Av alle kommunene i Hedmark er Trysil middels rangert. Trysil har hatt en relativ vekst i næringslivet som i snitt er 1,5 prosentpoeng under landsgjennomsnittet for de siste ti årene. Trenden er også nedadgående.

Av de 428 kommunene i Norge er det Alvdal og Stange som ligger over medianen av norske kommuner i gjennomsnittlig relativ vekst. Trysil er rangert som nummer 301 av all kommunene. I Hedmark er det Engerdal som har lavest vekst i næringslivet i forhold til resten av landets kommuner.

1.4 Bransjer i næringslivet

Personlig tjenesteyting og handel er bransjene med flest sysselsatte i Trysil i 2012. Personlig tjenesteyting sysselsatte 385 personer i 2012, og antallet har holdt seg stabilt siden 2008. Personlig tjenesteyting omfatter også aktiviteter, sport og underholdning.

Handelsbransjen sysselsatte 382 personer i 2012, og også dette antallet er så godt som likt nivået fra 2008.

Bygg og anlegg er den tredje største bransjen som sysselsatte 249 personer i 2012. Dette er en nedgang på 41 personer siden 2008 og tilsvarer en reduksjon på 14 prosent. Landbruk/fiske og industri/bergverk er også store bransjer, og begge har hatt en reduksjon i antall sysselsatte siden 2008.

Mens det har vært en nedgang i mange av bransjene, har de tre minste bransjene hatt en oppgang i antall sysselsatte siden 2008. Faglig vitenskapelig og teknisk tjenesteyting samt informasjon og kommunikasjon er i vekst.

Figur 4: Antall sysselsatte i ulike bransjer i Trysil i 2008 og 2012.

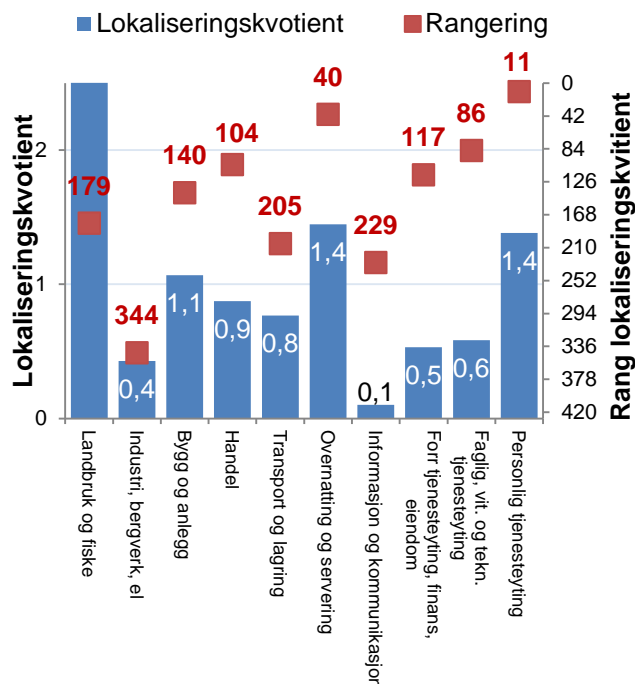
1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet sysselsatte i de ulike bransjene i figur 4, men det er også interessant å vurdere om Trysil har høye eller lave andeler i forhold til andre kommuner. I figur 5 ser vi lokaliseringkvotientene (LQ) til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som Norge.

Vi ser at andelen sysselsatte i landbruk og fiske er over dobbelt så høy som på landsbasis. Videre ser vi at både overnatting/servering og personlig tjenesteyting har større andeler sysselsatte enn landet ellers.

Av de 428 kommunene i Norge er det bare 10 kommuner som har en høyere andel sysselsatte i bransjen personlig tjenesteyting. Trysil er rangert som nummer 11.

Informasjon og kommunikasjon er bransjen med lavest andel sysselsatte i forhold til resten av landet. Trysil rangerer som 229 av de 429 kommunene i andelen sysselsatte i denne kategorien.

Figur 5: Lokaliseringkvotient og rangeringen av dem.

1.6 Bransjestrukturens betydning for vekst

Bransjestrukturen er en av de viktigste forklaringsfaktorene for forskjeller i næringslivets vekst mellom kommuner og regioner. Steder med en høy konsentrasjon av vekstbransjer vil ha mye lettere for å oppnå vekst i næringslivet enn steder hvor en stor andel av næringslivet er konsentrert til bransjer med generell nedgang på landsbasis.

Veksten i antall arbeidsplasser kan dekomponeres i tre deler. Den første komponenten er den nasjonale veksten. Den nasjonale veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet vil være et mål for konjunktorene, som i noen år er positive, i andre år negative.

Den andre komponenten er bransjeeffekten, som viser hvilken effekt bransjestrukturen har for veksten på stedet.

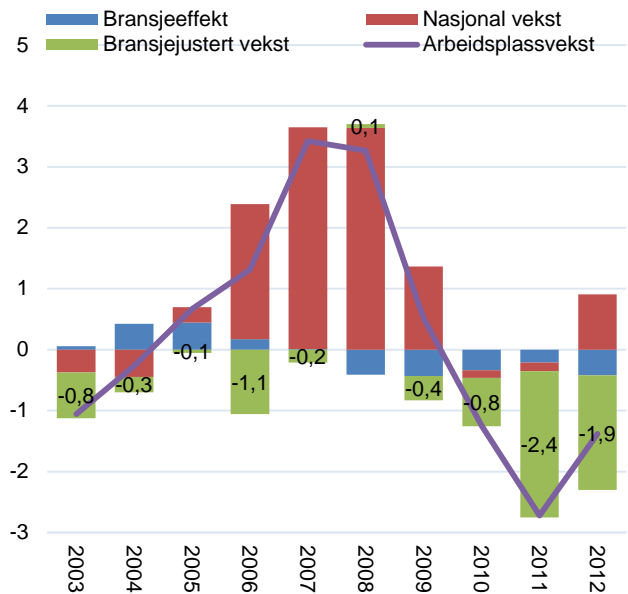
Den siste komponenten er bransjejustert vekst, en restfaktor, som forteller hvilken utvikling stedet har, når en trekker fra den nasjonale veksten og bransjeeffekten. Den bransjejusterte veksten blir da et godt mål for om stedet har over- eller underprestert i forhold til andre kommuner gitt sin bransjestruktur.

I figur 6 ser vi at bransjeeffekten bidro positivt til antall arbeidsplasser i Trysil fra 2003 til 2006. Fra 2008 til 2012 har bransjestrukturen bidratt negativt til antall arbeidsplasser i Trysil. Bransjeeffekten er imidlertid svak.

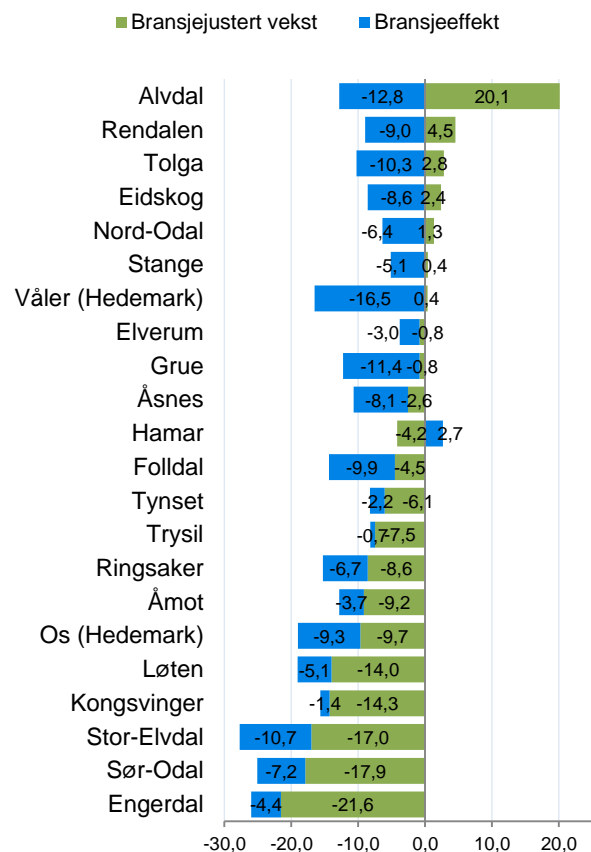
Den bransjejusterte veksten har vært negativ eller lik null siden 2003. Den var spesielt lav i 2011.

I figur 7 ser vi summen av den bransjeeffekten og den bransjejusterte veksten i alle kommunene i Hedmark for de siste ti årene.

Med unntak av Hamar har alle kommunene hatt en samlet negativ bransjeeffekt. Trysil har samlet sett hatt en liten, men negativ bransjeeffekt siden 2003. Den bransjejusterte veksten til Trysil har vært negativ, men bedre enn åtte andre kommuner i Hedmark i samme periode.

Figur 6: Veksten i antall arbeidsplasser i Trysil, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst, tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 7: Sum bransjeeffekt og bransjejustert vekst for de siste ti årene.

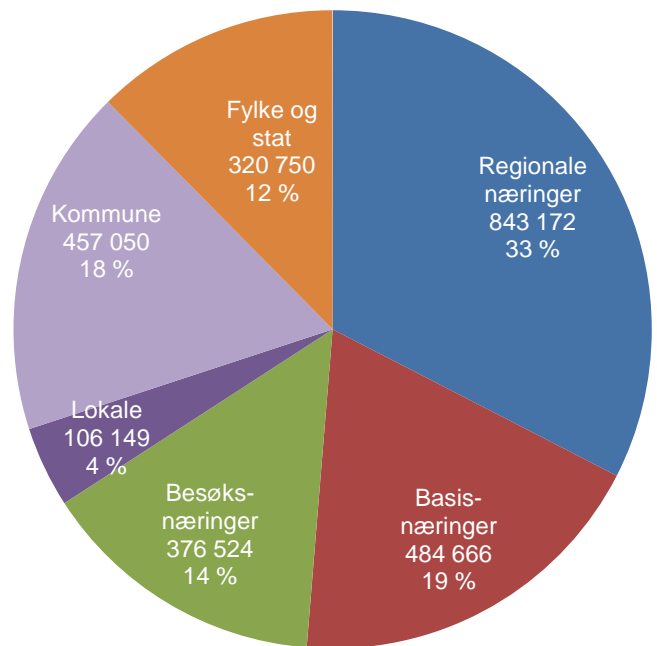
1.7 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som **basisnæringer**. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringer og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

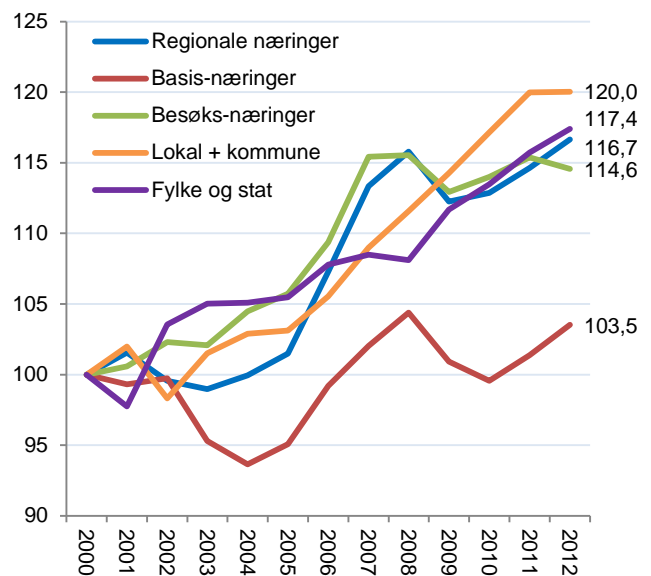
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan vi derfor se i sammenheng mellom kommunal sektor. Det er de lokale næringene som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunktorene.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 9: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Stat og fylkessektoren utgjør da den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn gjennomsnittet.

1.7.1 Næringstyper i Trysil

I Trysil er det flest arbeidsplasser i de kommunale tjenestene og i besøksnæringene. De kommunale tjenestene sammen med de lokale tjenestene står for til sammen 32 prosent av arbeidsplassene i Trysil.

Besøksnæringene står for en forholdsvis stor andel av arbeidsplassene. 27 prosent av arbeidsplassene i Trysil er i besøksnæringene, og dette er 13 prosentpoeng over landsgjennomsnittet.

De regionale næringene står for 23 prosent av arbeidsplassene i Trysil. Dette er 10 prosentpoeng under landsgjennomsnittet.

Statlig og fylkeskommunal sektor hadde 149 sysselsatte i 2012. Dette tilsvarer 5 prosent av arbeidsplassene.

Basisnæringene sysselsatte 372 personer i 2012. Dette tilsvarer 13 prosent av arbeidsplassene i Trysil, og det er 6 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet.

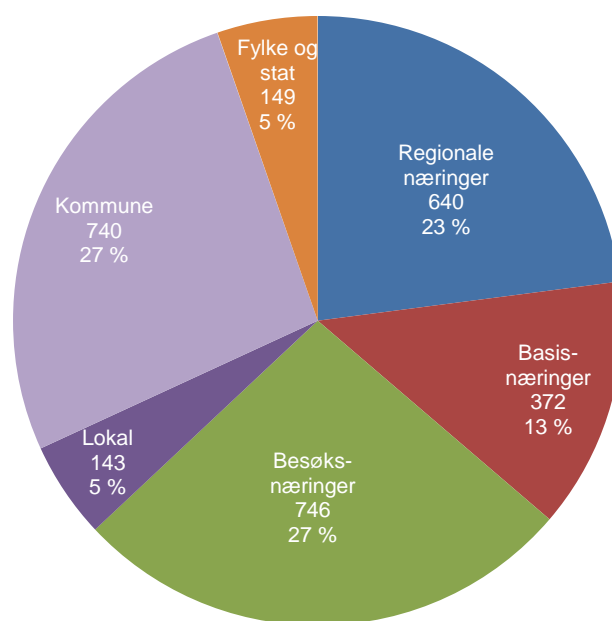
I figur 11 ser vi utviklingen av sammensetningen av næringene over tid. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

Vi ser at basisnæringene har hatt en reduksjon på 35,1 prosent siden 2000. På landsbasis har basisnæringene vokst, men det er den næringen som har vokst minst.

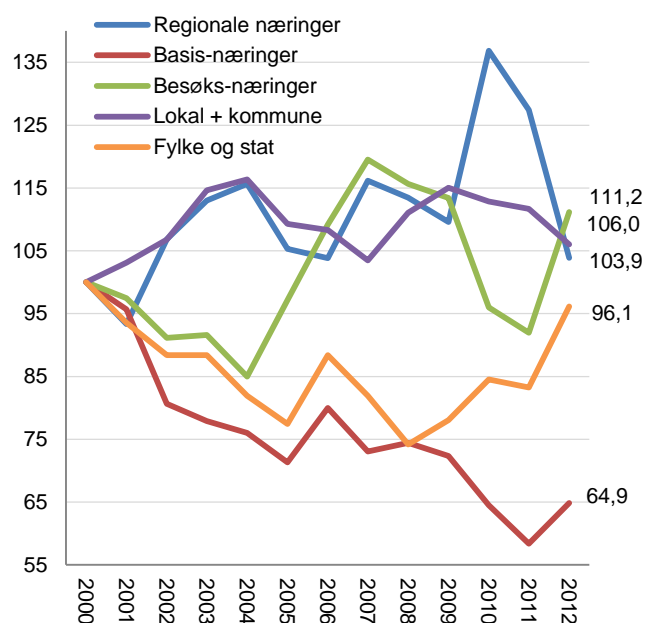
Antall arbeidsplasser i statlig og fylkeskommunal sektor ble redusert med 25 prosent i 2008, men er nesten på 2000-nivået i 2012. Det var 3,9 prosent færre arbeidsplasser i denne sektoren i 2012 i forhold til 2000.

Svingningene i de regionale næringene og besøksnæringene fra 2009 til 2012 kommer av at SSB har byttet om på bransjekodene til noen større bedrifter. Bevegelsene er dermed ikke reelle.

De lokale og kommunale næringene som vi så i figuren over at samlet sett er den største næringen i Trysil, har vokst med 6 prosent siden 2000.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Trysil.

Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Trysil. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

1.7.2 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrisysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

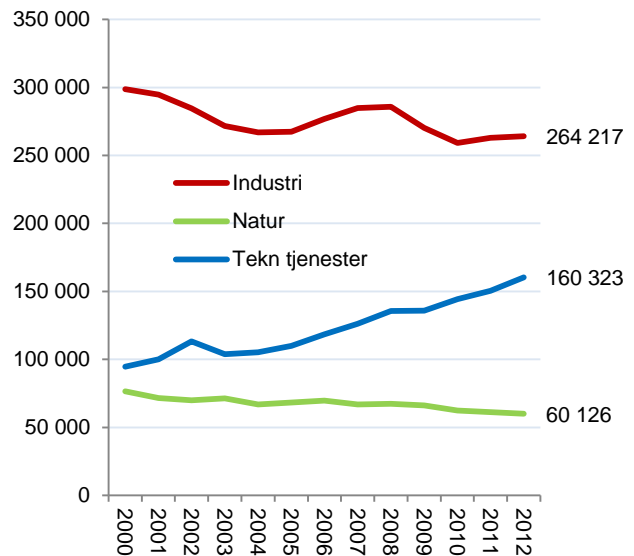
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjør 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

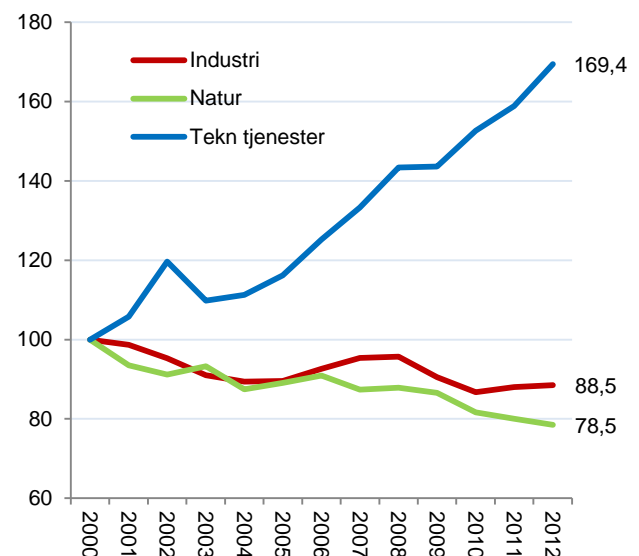
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 13. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 12: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer.

Figur 13: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer.

1.7.3 Basisnæringer i Trysil

I Trysil var det 173 antall ansatte i kategorien naturbaserte næringer og 148 ansatte i kategorien industri i 2012. Det har vært en jevn nedgang i antall ansatte i disse kategoriene siden 2000.

Antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene har økt. I 2012 var det 51 ansatte i denne kategorien. Økingen har vært jevn siden 2000.

I figur 15 ser vi den indekserte utviklingen. 2000-nivået er satt til å være lik 100.

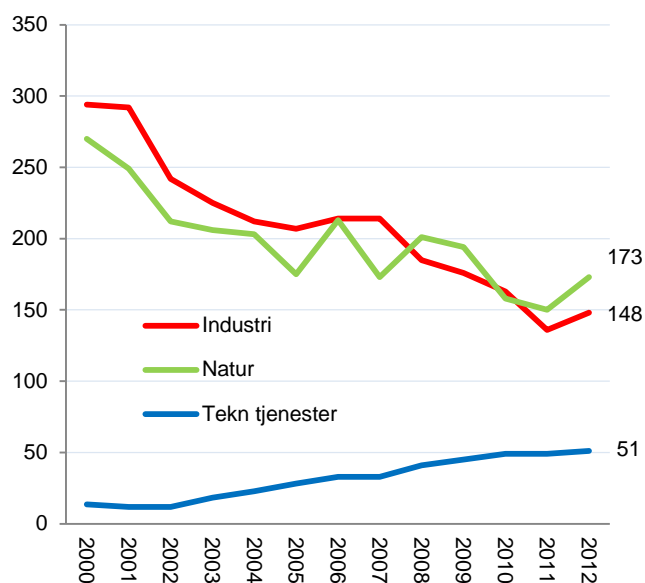
Den prosentvise økingen i antall sysselsatte i de teknologiske tjenestene har økt med hele 273 prosent. Det var 14 ansatte i denne kategorien i 2000 og, som nevnt over, 51 i 2012. Når antallet i utgangspunktet er lavt, så vil små endringer gi store prosentvise utslag.

Økingen i antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene i Trysil har økt med mer enn 200 prosentpoeng enn Norge i samme tidsperiode.

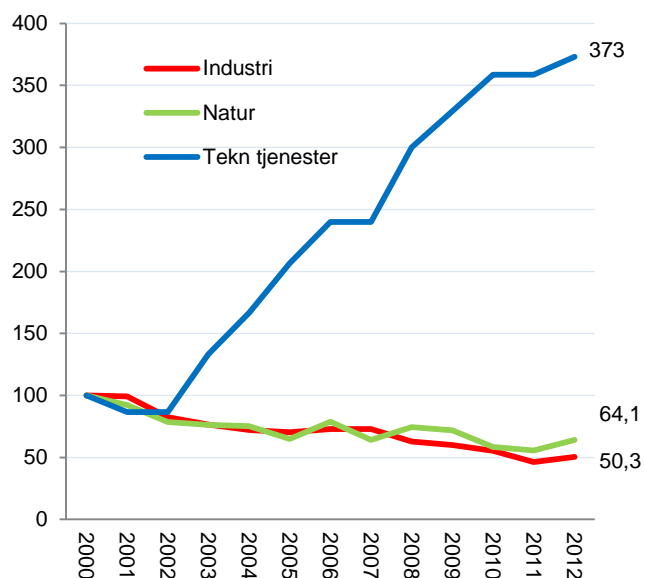
Antall sysselsatte i industrien i Trysil har blitt halvert siden 2000. Antall sysselsatte i kategorien naturbaserte næringer har blitt redusert med 36 prosent.

Nedgangen i disse bransjene har vært kraftigere i Trysil enn i Norge.

Det tyder på at Trysil følger Norges trender. Nedgangen i industrien får imidlertid størst betydning fordi det var den største næringen i utgangspunktet, mens den raske veksten i teknologiske tjenester betyr lite i absolutte antall arbeidsplasser.

Figur 14: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Trysil.

Figur 15: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Trysil.

1.7.4 Besøksnæringer i Norge

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, og ikke f eks internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012. Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antallet arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig til det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer. Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

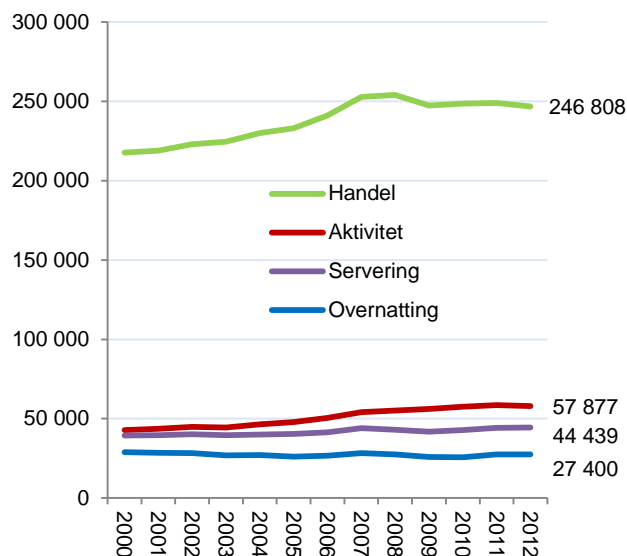
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 17 ser vi utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

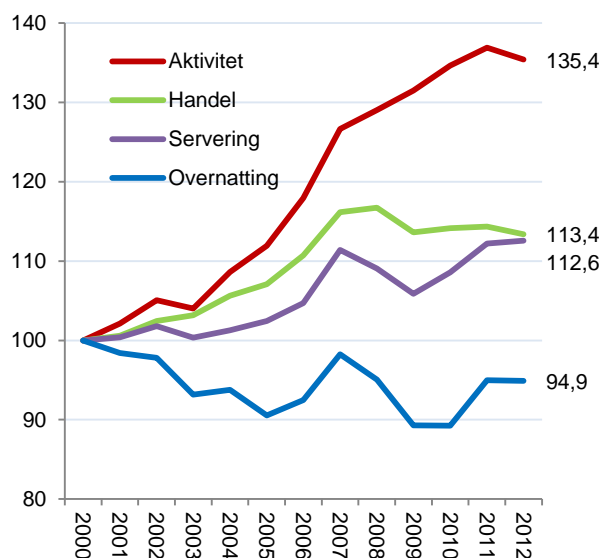
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 16: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

Figur 17: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge.

1.7.5 Besøksnæringer i Trysil

Som på landsbasis, er det butikkhandelen som er dominerende i Trysils besøksnæringer. Det var 363 arbeidsplasser i Trysil i denne næringen i 2012.

Aktivitetsnæringen hadde 239 ansatte i 2012. Det har vært store svingninger i aktivitetsnæringen siden 2004. Veksten fra 2004 til 2007 er nok reell, mens nedgangen i 2010 og oppgangen i 2012 beror på den før nevnte bransjekategoriseringen i SSB.

Antall arbeidsplasser gikk ned fra 2001 til 2004. Etter det har antall arbeidsplasser økt noe.

Serveringsnæringen sysselsatte 54 personer i 2012. Dette er noen fler enn i 2000.

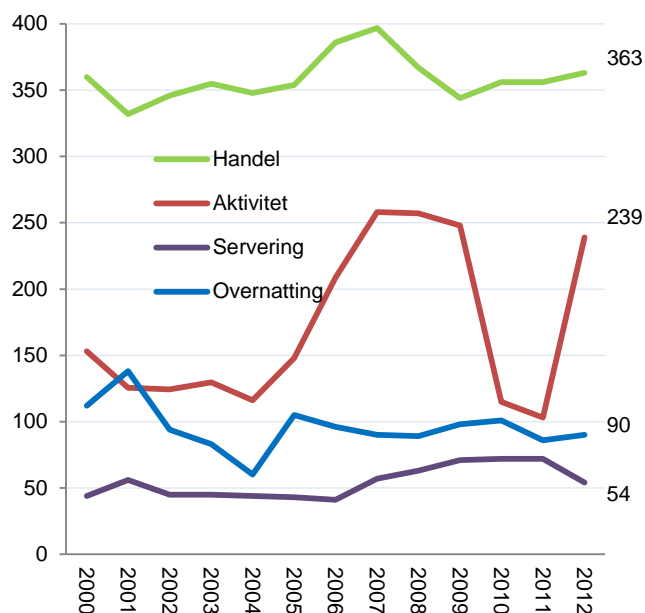
I figur 19 ser vi den indekserte utviklingen i besøksnæringene i Trysil fra 2000 til 2012. 2000-nivået er satt til å være lik 100.

Vi ser at antall sysselsatte i handelsnæringen har vært jevn og stabil siden 2000. Det var omtrent like mange ansatte i denne bransjen i 2012 som i 2000. Økingen på landsbasis har vært 12,6 prosentpoeng høyere.

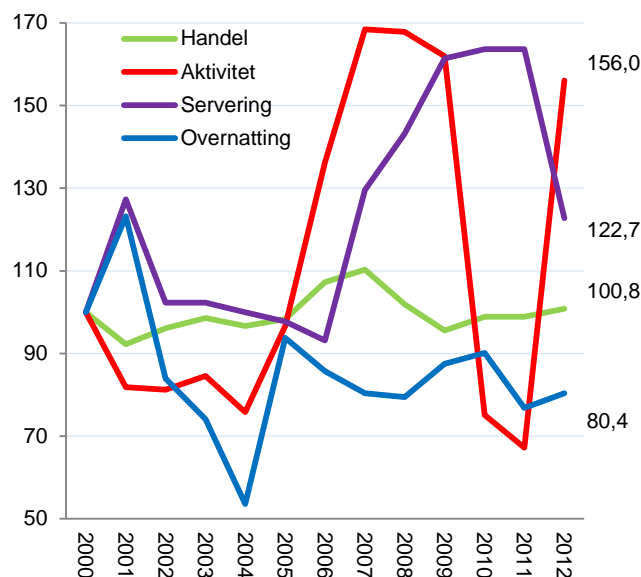
Det var 19,6 prosent færre ansatte i overnattingsbransjen i 2012 enn i 2000. Den prosentvise nedgangen har vært enda kraftigere enn Norges utvikling på samme tid.

Aktivitetsnæringen har hatt en vekst på 56 prosent. Det kommer frem av det har vært store variasjoner i antall sysselsatte i denne næringen, antakelig fordi bransjetilhørigheten har blitt endret i statistikken. Økingen i antall arbeidsplasser i denne næringen har vært 21 prosentpoeng høyere enn i Norge.

Serveringsnæringen sysselsatte 22,7 prosent flere i 2012 enn i 2000. Økingen var spesielt sterk mellom 2006 og 2011. Økingen i serveringsnæringen har vært 10,1 prosentpoeng høyere i Trysil enn i Norge i samme periode.

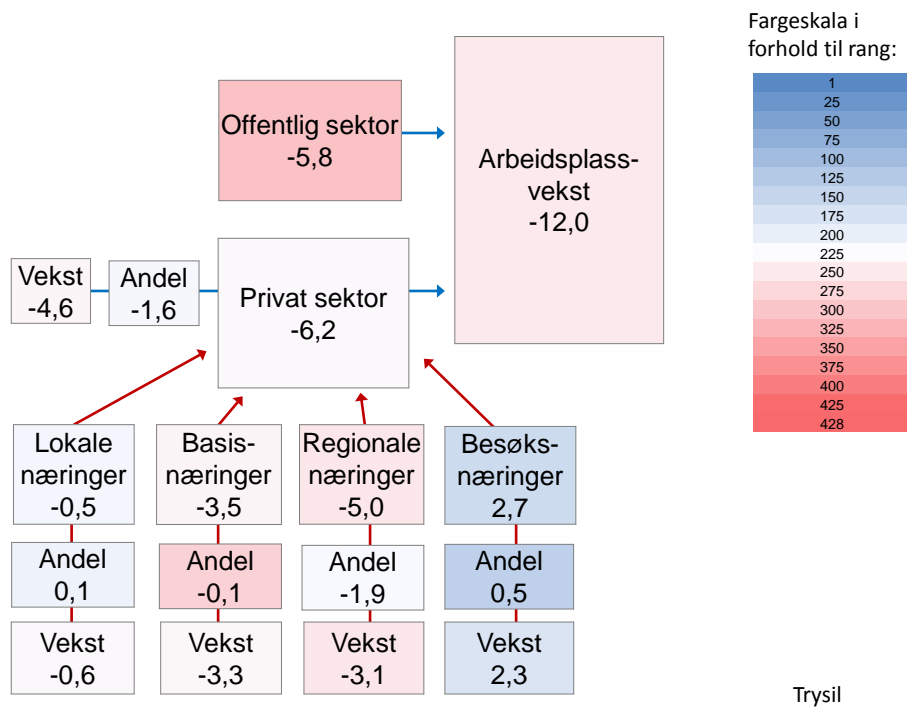
Figur 18: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Trysil.

Figur 19: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Trysil i besøksnæringene.

1.7.6 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i Trysil, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike næringstyper i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringstyper, samtidig som fargene angir hvordan kommunen kommer ut i forhold til andre kommuner i landet.

Figur 20: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Trysil, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosentpoeng av samlet sysselsetting i fylket, og i forhold til landsgjennomsnittet.

Hele tiden måler vi bidraget til sysselsettingen mot tilsvarende bidrag på landsbasis, for å få fram hvordan utviklingen i Trysil har avvirket fra utviklingen ellers i landet. Offentlig sektor har vært med å bidra til at arbeidsplassveksten i Trysil har vært lavere enn ellers i landet, men vi ser av fargen at utviklingen i offentlig sektor i Trysil har vært spesielt dårlig i forhold til andre kommuner i landet.

Hovedvekten av Trysils relative arbeidsplassnedgang skyldes svak arbeidsplassvekst i privat sektor. Dersom privat sektor i Trysil hadde bidratt like mye til sysselsettingsvekst som privat sektor har gjort i Norge de ti siste årene, ville det vært 6,2 prosent høyere sysselsetting i Trysil i dag.

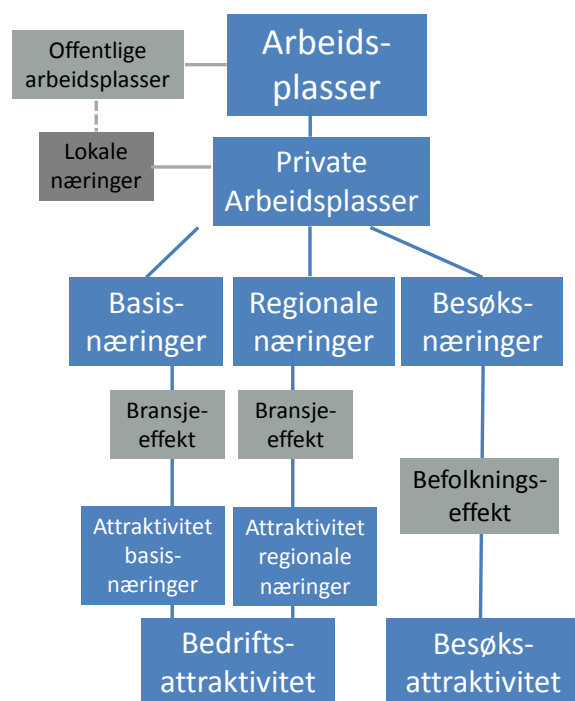
Det er utviklingen i basisnæringer og de regionale næringene som har vært dårlig. Nedgangen i disse næringene har ført til nedgangen i hele privat sektor.

Besøksnæringene i Trysil har hatt større vekst i Trysil enn i resten av landet de ti siste årene. Trysil har også en stor besøksnæring, slik at vekstimpulseneⁱⁱⁱ fra besøksnæringene har blitt sterkere.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Trysil og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom kommuner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 21: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Trysil, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi sett på utviklingen i lokale næringer i sammenheng med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil

kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor målt som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester for et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har i forhold til utviklingen i resten av landet som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke, og som derfor blir et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi så tidligere i dette kapitlet at det var stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene var det eksempelvis en sterk vekst innen for det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer hadde sterk nedgang.

I tabellen under er de tre næringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Næring	Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
		Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5
Næringsmidler	100		98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
Olje og gass utvinning	100		102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
Prosessindustri	100		96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
Verkstedindustri	100		102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
	Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
	Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
	Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
	Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre bransjer i basisnæringene som har hatt vekst.

De andre bransjene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringer, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå vekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester, vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått vekst.

2.1.1 Basisnæringer i kommunene

Det kan være interessant å se på hvor mye basisnæringer det er i Trysil, i forhold til andre kommuner. Vi kan da se på nivået i kommunene i Hedmark.

Trysil har lite basisnæringer. 5,6 prosent av sysselsettingen i Trysil er knyttet til naturbaserte næringer, som stort sett er landbruk. Det er mindre enn i de fleste Hedmarkskommunene.

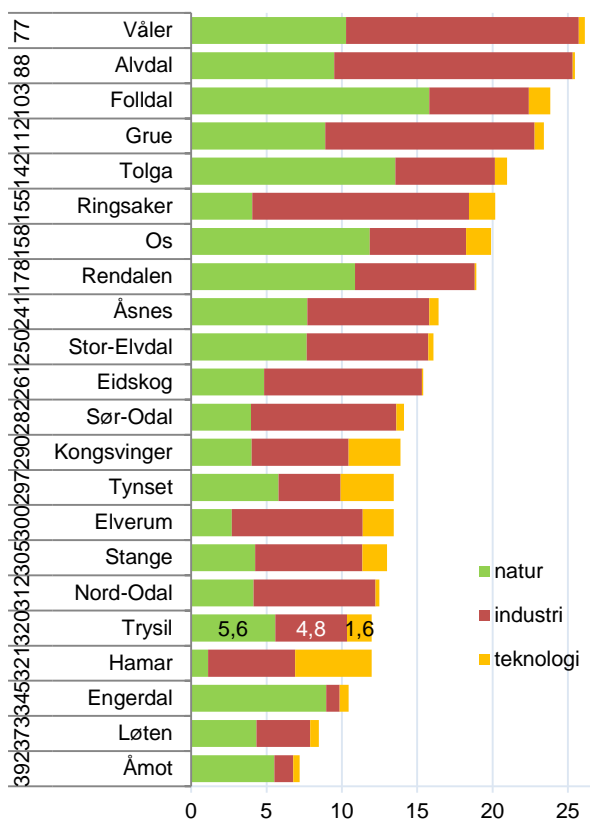
Andelen av sysselsettingen i industri er 4,8 prosent, som også er ganske lavt.

1,6 prosent av sysselsettingen i Trysil er i teknologiske tjenester.

I tabell 3 er kommunene i Hedmark rangert etter bransjejustert vekst i basisnæringene. Kolonnen «normalisert» viser den reelle relative veksten, målt som prosent av samlet sysselsetting. Den kan dekomponeres i bransjeeffekten og den bransjejusterte veksten, som måler vekst utover det man kan forvente av bransjestrukturen.

Trysil har hatt en litt ugunstig bransjestruktur, som vi ser ved at bransjeeffekten er -2,4. Det betyr at dersom alle bransjene i Trysil hadde hatt samme arbeidsplassvekst som bransjen ellers i landet, ville Trysil ha fått en svakere vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene, tilsvarende 2,4 prosent av samlet sysselsetting i kommunen de ti siste årene. Det er fordi Trysil har hatt mange arbeidsplasser i bransjer som har nedgang, og få arbeidsplasser i bransjer som har hatt vekst, som f.eks. de teknologiske tjenestene. Det er likevel mange andre kommuner i Hedmark som har hatt enda mer ugunstig bransjestruktur i basisnæringene.

Nedgangen i Trysil kan ikke forklares av bransjestrukturen alene, selv om vi kompenserer for bransjestrukturen, har nedgangen vært noe større i basisnæringene i Trysil, tilsvarende 1,0 prosent av samlet sysselsetting. Vi ser at det rangerer Trysil som nummer 265 av de 428 kommunene i landet. Trysil har lite basisnæringer, og det gjør at sysselsettingstapet har blitt begrenset. Derfor har mange andre kommuner fått større nedgang enn Trysil.

Figur 22: Nivå på og rangering av basisnæringene i kommunene i Hedmark i 2012

Tabell 3: Kommunene i Hedmark, relativ vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst i basisnæringene i perioden 2003 til 2012. Prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Rang	Kommune	Normalisert	Bransjeeffekt	Bransjejustert
80	Nord-Odal	1,4	-2,3	3,6
149	Alvdal	-2,8	-4,5	1,7
166	Rendalen	-2,0	-3,3	1,3
186	Hamar	0,7	-0,2	0,9
200	Løten	-1,0	-1,6	0,5
234	Eidskog	-3,7	-3,4	-0,3
248	Våler	-5,9	-5,3	-0,6
250	Tolga	-5,1	-4,5	-0,6
260	Os	-5,0	-4,1	-0,9
265	Trysil	-3,3	-2,4	-1,0
268	Stange	-2,5	-1,4	-1,1
271	Folldal	-3,7	-2,5	-1,1
276	Elverum	-3,4	-2,2	-1,3
306	Stor-Elvdal	-5,2	-3,3	-1,9
325	Grue	-5,9	-3,5	-2,4
335	Åmot	-5,0	-2,4	-2,6
344	Ringsaker	-6,5	-3,6	-2,8
346	Kongsvinger	-3,7	-0,8	-2,9
355	Åsnes	-6,7	-3,2	-3,5
356	Tynset	-5,6	-2,1	-3,5
359	Sør-Odal	-6,6	-3,0	-3,6
421	Engerdal	-12,2	-3,3	-8,9

2.1.2 Bransjejustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan kommunene i Hedmark kommer ut når det gjelder bransjejustert vekst i basisnæringene. Det er det målet vi bruker for attraktivitet for basisnæringer.

Tabell 4: Bransjejustert vekst i basisnæringene, målt som prosent av samlet sysselsetting.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
73	Nord-Odal	-0,1	0,7	0,2	0,4	0,3	0,4	-0,4	0,8	0,7	-0,6	0,7	1,4	0,5
150	Rendalen	0,0	-0,4	-1,6	1,8	-0,4	1,5	1,1	0,1	0,7	-0,7	-0,4	-0,1	0,1
182	Hamar	-0,1	-0,4	0,3	0,7	-0,1	0,2	-0,4	0,1	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,1
196	Løten	-0,2	0,1	0,0	0,7	0,2	-0,2	-0,1	0,7	-0,2	0,2	-0,6	0,1	0,0
203	Stange	0,0	0,1	0,5	0,2	-1,3	-0,4	-0,5	0,2	0,4	-0,3	-0,3	0,9	0,0
241	Trysil	0,3	-2,1	-0,4	0,2	-1,1	1,2	-1,1	0,3	0,2	-0,8	-1,0	1,3	-0,1
244	Eidskog	-0,6	0,1	0,6	0,0	0,9	-0,6	-1,4	1,0	0,3	-0,7	-0,5	0,5	-0,1
257	Grue	-0,6	2,2	-0,1	-1,3	-1,1	1,0	0,9	-1,3	1,1	0,0	-0,8	0,0	-0,1
265	Tynset	-1,3	3,6	-1,2	-0,1	-0,4	-1,0	-1,6	0,2	0,3	-0,1	-0,1	0,8	-0,1
268	Våler	0,9	-1,6	2,1	-0,8	0,7	-0,7	-1,0	1,7	-1,4	-0,4	-0,5	0,7	-0,1
273	Os	0,1	-1,4	-0,1	-0,5	-1,1	0,8	0,3	-0,1	-0,4	0,5	0,5	-1,2	-0,1
285	Åsnes	-1,2	-0,6	-1,3	-1,3	0,3	-0,1	-0,9	0,2	-0,4	-0,7	0,7	0,1	-0,1
286	Elverum	0,6	-1,0	-0,4	0,1	-0,7	0,0	-0,1	0,6	0,0	0,1	-0,7	-0,4	-0,1
288	Tolga	0,5	-0,9	-0,8	0,7	-0,2	0,2	2,3	-2,3	1,1	1,0	0,8	-2,9	-0,1
295	Ringsaker	0,9	0,9	-0,1	-1,1	-0,2	0,1	-0,5	-1,6	0,0	0,2	-0,3	0,6	-0,2
307	Alvdal	4,2	0,9	-3,0	5,6	1,5	0,5	0,5	0,7	0,6	0,0	-1,3	-2,3	-0,2
315	Sør-Odal	0,4	0,0	-2,0	0,6	-0,4	-2,6	0,4	-0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,2
319	Åmot	-0,1	-0,1	0,6	0,4	-0,4	-2,1	-2,4	-0,2	0,6	0,4	0,0	0,3	-0,2
331	Stor-Elvdal	0,7	1,7	-0,8	0,0	0,6	-0,3	1,1	-0,2	-1,3	0,3	-0,7	-0,5	-0,3
368	Kongsvinger	0,2	-2,1	0,4	-0,3	-0,2	-0,1	-0,6	0,1	-2,0	-1,0	0,2	0,2	-0,4
371	Folldal	0,8	0,6	-0,9	0,9	-0,6	0,6	-2,0	0,8	-0,9	-0,9	0,1	-0,6	-0,4
422	Engerdal	-2,5	2,6	2,3	-0,1	-3,5	0,0	-1,2	-2,4	-1,0	-0,9	-1,2	-1,5	-1,2

I tabellen over ser vi den bransjejusterte veksten i basisnæringene år for år.

Trysil er rangert som nummer 241 når det gjelder progressivt gjennomsnitt, som også tar hensyn til trenden i utviklingen. I 2012 hadde Trysil en fin vekst i basisnæringene, med en bransjejustert vekst på 1,3 prosent av samlet sysselsetting. Det var nedgang i 2010 og 2011.

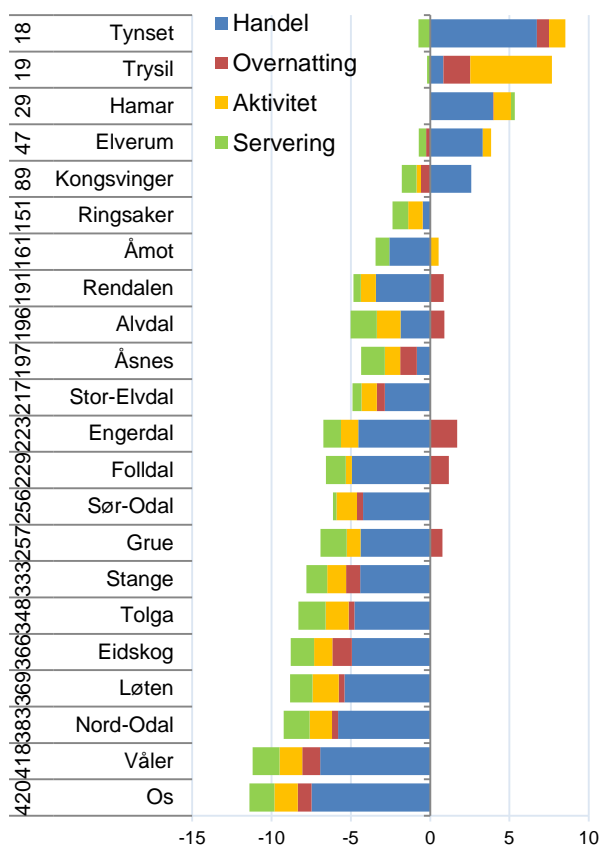
2.2 Besøksattraktivitet

Figur 23 viser besøksoverskuddet i de ulike underkategoriene av besøksnæringene i alle kommunene i Hedmark i 2012.

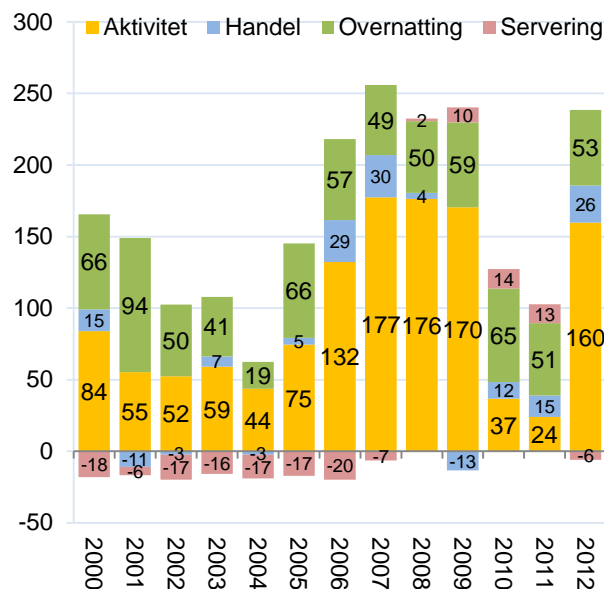
Trysil har overskudd i handel, overnatting og spesielt aktiviteter, men litt mindre sysselsetting innen servering enn folketallet tilsier. Samlet sett har Trysil et stort besøksoverskudd, som rangerer kommunen som nummer 19 av 428 kommuner når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringene.

I figur 24 ser vi hvordan besøksoverskuddet har variert år for år innen de enkelte besøksnæringene.

Det har vært store svingninger innen aktiviteter, men vi tror at disse svingningene ikke er reelle, men skyldes at en del arbeidsplasser innen aktiviteter tilhørende Skistar har blitt kategorisert i feil bransje i 2010 og 2011. Det var en vekst i besøksoverskuddet fra 2004 til 2007, men fra 2007 til 2012 har det vært mindre endringer.

Figur 23: Overskudd og rangering av de ulike besøksnæringene som prosent av samlet sysselsetting i 2012.

Figur 24: Overskudd i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Trysil.

Tabell 5 viser vekstimpulser fra besøksnæringene i kommunene i Hedmark de siste ti årene. Disse vekstimpulsene er dekomponert i befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd.

Befolkningseffekten er positiv dersom kommunen har hatt større befolkningsvekst enn Norge. Kommunene i Hedmark har hatt forskjellig befolkningsvekst, så dette slår da ulikt ut.

I Trysil har befolkningsveksten vært lavere enn gjennomsnittet for Norge, det har svekket utviklingen i besøksnæringene. Effekten av svak befolkningsutvikling tilsvarer -2,7 prosent av samlet sysselsetting de siste ti årene.

Trysil hadde likevel en vekstimpuls på 2,3 prosent, slik at vekstimpulsen som skyldes økt besøksoverskudd er på hele 5,0 prosent.

Vi ser av tabellen at det plasserer Trysil som nummer 11 av de 428 kommunene i landet. Det er dermed bare ti kommuner i hele landet som har hatt like god utvikling i besøksoverskuddet som Trysil.

Tabell 5: Vekstimpuls fra besøksnæringene, dekomponert i befolkningseffekt og besøksoverskudd. Rang for vekst i besøksoverskudd blant de 428 kommunene til venstre.

Rang	Kommune	Vekstimpuls	Befolkningseffekt	Besøksoverskudd
11	Trysil	2,3	-2,7	5,0
36	Rendalen	-0,2	-3,0	2,9
100	Tynset	-0,2	-1,8	1,6
137	Folldal	-0,6	-1,8	1,1
144	Ringsaker	0,5	-0,5	1,0
145	Engerdal	-1,3	-2,3	1,0
146	Elverum	0,5	-0,5	1,0
188	Grue	-1,8	-2,3	0,4
196	Tolga	-1,4	-1,8	0,4
221	Stor-Elvdal	-2,5	-2,6	0,1
222	Hamar	-1,0	-1,0	0,1
234	Åsnes	-2,2	-2,2	0,0
235	Eidskog	-1,2	-1,1	0,0
245	Åmot	-1,7	-1,6	-0,1
251	Våler	-1,4	-1,2	-0,2
256	Kongsvinger	-1,8	-1,6	-0,2
279	Stange	-0,2	0,3	-0,5
312	Sør-Odal	-1,3	-0,2	-1,1
326	Nord-Odal	-1,7	-0,5	-1,2
374	Os	-3,1	-1,2	-1,8
402	Alvdal	-3,7	-1,2	-2,5
410	Løten	-3,5	-0,5	-3,0

2.2.1 Vekstimpulser fra endring i besøksoverskudd

Vi så på forrige side at besøksnæringene i Trysil har fått en positiv vekstimpuls som følge av økt besøksoverskudd.

I tabellen under kan vi se hvilke vekstimpulser endringer i besøksoverskuddet har gitt år for år.

Tabell 6: Endringer i besøksoverskudd årlig, som andel av samlet sysselsetting.

Rang	Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
9	Trysil	-0,4	-1,5	0,3	-1,5	2,7	2,2	1,5	-0,5	0,4	-3,6	-0,8	4,6	0,6
94	Ringsaker	-0,4	0,1	0,1	-0,3	-0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1	0,3	0,1	0,6	0,2
112	Elverum	0,0	-0,3	0,0	-0,2	0,2	-0,3	-0,2	0,7	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2
116	Grue	-0,2	0,7	0,5	-0,8	-0,1	-0,3	-2,0	1,2	1,4	0,1	0,8	-0,6	0,1
127	Engerdal	4,2	-4,0	0,1	1,3	-0,8	-1,2	0,3	0,8	1,0	-2,7	1,6	0,6	0,1
132	Folldal	-0,3	1,2	0,5	0,7	-1,4	0,6	0,7	-1,0	0,4	1,2	-1,8	1,3	0,1
157	Rendalen	-0,4	1,3	0,9	1,4	0,7	0,5	0,5	-0,5	-0,9	-0,2	-0,2	0,7	0,1
194	Tynset	-0,3	0,3	-0,4	0,8	0,8	0,2	1,0	-1,0	1,5	-0,1	-1,1	-0,1	0,0
206	Eidskog	-0,1	0,1	0,5	-0,1	-0,6	0,0	-0,7	0,0	0,5	0,0	0,5	-0,1	0,0
233	Kongsvinger	1,3	0,3	0,4	-0,2	-0,1	-0,4	-0,8	0,4	0,6	0,3	-0,8	0,4	0,0
235	Åsnes	-0,7	0,0	0,1	-0,2	0,1	-0,3	-0,1	-0,1	0,8	-0,2	1,0	-1,1	0,0
244	Stange	0,0	0,5	0,2	-0,2	-0,1	-0,5	0,1	-0,3	0,0	0,4	-0,5	0,4	0,0
250	Stor-Elvdal	-0,4	-0,1	0,9	-0,2	-0,7	0,5	-0,2	-0,6	0,4	0,2	-0,4	0,2	0,0
286	Nord-Odal	0,3	0,2	0,1	-0,3	0,2	-0,2	-1,4	-0,1	0,0	-0,1	0,6	0,0	-0,1
287	Åmot	-0,3	-1,6	1,9	-1,0	0,1	-1,1	-0,3	-0,3	0,4	0,4	0,0	-0,2	-0,1
301	Hamar	-1,4	0,4	0,6	0,2	-0,2	0,4	0,1	0,2	-0,9	-0,3	0,1	-0,1	-0,1
314	Sør-Odal	0,0	0,2	0,6	-0,1	-0,8	-0,4	-0,2	-0,4	0,6	-0,9	-0,1	0,5	-0,1
342	Tolga	-0,5	-0,9	1,4	-0,5	-0,1	0,7	-0,1	-0,4	0,8	0,4	-0,1	-1,5	-0,1
376	Os	0,1	0,2	0,2	-0,9	0,7	-0,3	-1,0	-0,1	-0,1	0,7	-0,1	-1,0	-0,2
380	Våler	-0,8	-0,3	1,0	0,2	0,2	0,2	-0,2	-0,4	0,8	-0,1	-1,2	-0,6	-0,2
389	Alvdal	-1,0	0,6	-1,1	1,1	-0,6	-0,2	-0,7	1,4	-1,3	-0,8	-0,3	0,0	-0,3
401	Løten	0,1	0,5	-0,3	-0,3	-0,1	0,4	-0,6	-0,9	-0,9	0,4	-0,8	0,1	-0,3

Denne statistikken blir feil for Trysil, fordi arbeidsplassene i Skistar ser ut til å ha blitt plassert i feil bransje i SSB i 2010 og 2011. Dermed blir den sterke nedgangen i 2010 og den sterke veksten i 2012 feil. Legger vi sammen vekstimpulsene fra årene 2010, 2011 og 2012 blir summen ganske riktig til slutt. Den viser at Trysil har opprettholdt det høye besøksoverskuddet uten større endringer de siste tre årene.

Vi kan imidlertid se at de beste årene for besøksnæringene i Trysil var i 2005, 2006 og 2007. Etter det har utviklingen i besøksnæringene vært mer på det jevne.

2.2.2 De regionale næringene

Selv om de regionale næringene er jevnere fordelt mellom kommuner enn basisnæringer, er det likevel ganske stor forskjell på andelen som de regionale næringene utgjør av sysselsettingen i kommunene.

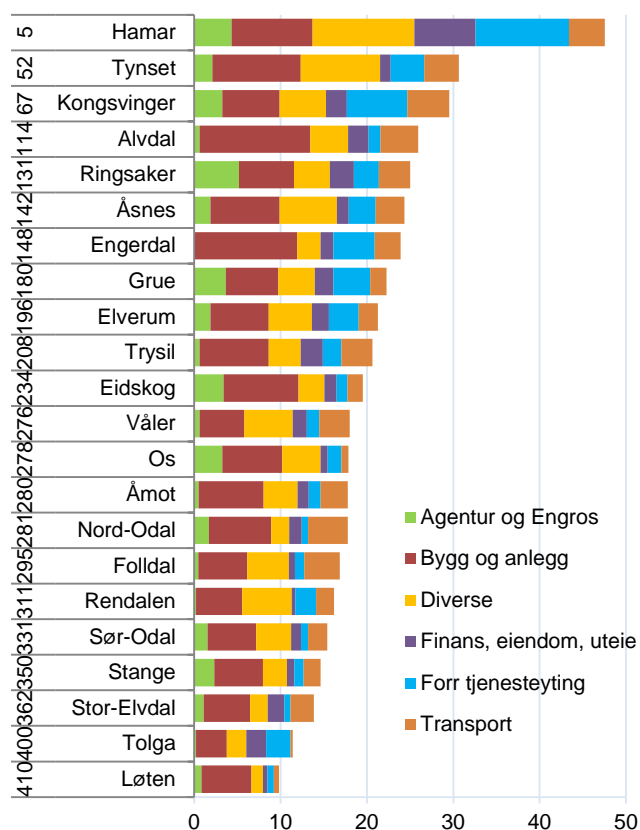
Det er typisk at kommuner som har funksjon som regionale sentra har en høy andel av de regionale næringene. Hamar har høyest nivå av de regionale næringene i Hedmark.

Trysil har omtrent middels nivå av de regionale næringene, sammenliknet med andre kommuner i landet. Vi kan se av rangeringsnummeret 208 av 428 kommuner, at konsentrasjonen av de regionale næringene i Trysil faktisk ligger litt over middels av norske kommuner. Trysil utmerker seg ikke ved å ha spesielt mye eller lite av noen av bransjene i de regionale næringene.

I tabell 7 ser vi hvordan den normaliserte veksten, det vil si vekst utover landsgjennomsnittet, har utviklet seg i kommunene i Hedmark de siste ti årene. Videre ser vi hvordan den normaliserte veksten kan dekomponeres i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Dette er den samme metoden vi brukte for basisnæringer.

Bransjeeffekten betyr ikke så mye for de regionale næringene som for basisnæringene. Utviklingen er jevnere mellom de ulike bransjene i de regionale næringene, og arbeidsplassene er også jevnere fordelt mellom kommunene.

Trysil har hatt en negativ vekstimpuls fra arbeidsplassvekst i de regionale næringene tilsvarende 3,1 prosent av samlet sysselsetting. Bransjestrukturen har vært omtrent nøytral og ikke bidratt vesentlig til denne nedgangen. Trysil er rangert som nummer 364 av 428 kommuner i landet for den bransjejusterte veksten de ti siste årene. Vi så tidligere i denne rapporten at det hadde vært ganske stor nedgang i antall arbeidsplasser i Trysil, både innen bygg og anlegg og transport, som er bransjer som inngår i de regionale næringene.

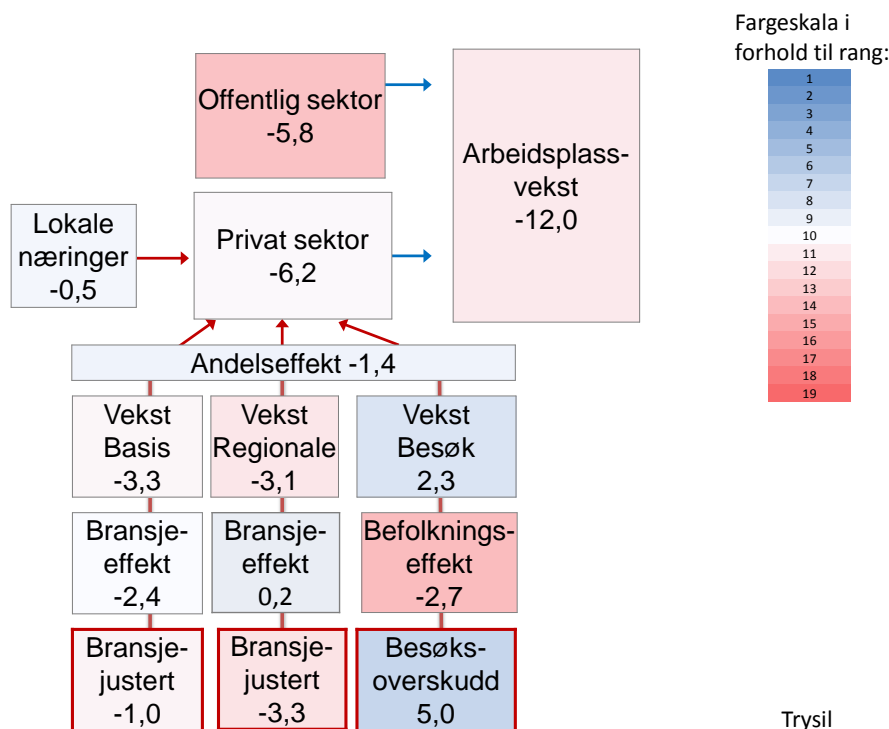
Figur 25: Nivå regionale næringer, målt som arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting. Rangering for samlet andel av kommunene i landet vises helt til venstre.

Tabell 7: Normalisert vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst i de regionale næringene de siste ti årene.

Rang	Kommuner	Vekst-impuls	Bransje-effekt	Bransje-justert
29	Alvdal	8,6	1,1	7,5
78	Åsnes	4,1	0,2	3,9
91	Eidskog	4,5	1,1	3,4
156	Os	1,8	0,5	1,3
169	Rendalen	2,2	1,2	1,0
170	Våler	1,3	0,2	1,0
174	Åmot	1,4	0,4	0,9
192	Stange	1,0	0,4	0,6
252	Nord-Odal	-0,1	0,5	-0,7
265	Grue	0,2	1,0	-0,9
286	Engerdal	0,5	1,8	-1,3
296	Løten	-1,4	0,2	-1,6
298	Tolga	-0,8	0,8	-1,6
333	Tynset	-1,8	0,8	-2,6
343	Sør-Odal	-2,3	0,6	-2,9
351	Trysil	-3,1	0,2	-3,3
364	Elverum	-2,6	1,0	-3,6
366	Ringsaker	-3,0	0,8	-3,7
373	Folldal	-2,9	1,2	-4,0
375	Stor-Elvdal	-4,8	-0,7	-4,1
396	Kongsvinger	-4,4	0,7	-5,2
408	Hamar	-5,9	-0,1	-5,8

2.2.3 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Trysil illustrert.

Figur 26: Arbeidsplassutvikling i Trysil beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting, og dekomponert.

I figuren over ser vi at den svake arbeidsplassutviklingen i skyldes svak utvikling både i offentlig og privat sektor.

I privat sektor er det basisnæringene og de regionale næringene som har hatt nedgang, mens besøksnæringene har hatt vekst.

Nedgangen i basisnæringene skyldes for en stor del at Trysil har hatt tyngdepunktet i bransjer med nedgang, men også at utviklingen bransje for bransje har vært svakere enn i resten av landet.

Nedgangen i de regionale næringene skyldes ikke bransjestrukturen, og her har det vært ganske svak utvikling som ikke kan forklares av bransjestrukturen.

Lyspunktet er utviklingen i besøksnæringene. Besøksnæringene har hatt vekst, til tross for at Trysil har hatt ganske sterk nedgang i folketallet. Egen befolkning etterspør også tjenester fra besøksnæringene, og påvirker dermed utviklingen i besøksnæringene i stor grad. Når Trysil har fått vekst i besøksnæringene til tross for befolkningsnedgang, betyr det at Trysil har økt sin attraktivitet som besøkssted de siste ti årene. Vi så at den mest positive perioden for besøksnæringene var i årene 2005-2007, og det var i disse årene at grunnlaget for veksten i besøksoverskuddet ble lagt.

3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et svært viktig forhold for alle kommuner, er hvordan arbeidsmarkedet i kommunen er integrert med arbeidsmarkedet utenfor kommunen. Dette kommer til uttrykk gjennom ut- og innpendling til andre kommuner som er innenfor praktisk pendlingsavstand.

3.1 Utpendling

Oslo og Elverum er de viktigste pendlingskommunene til Trysil. I 2012 var det 134 personer som pendlet fra Trysil til Oslo. Antallet utpendlere til Oslo i 2000 var 211, og antallet har avtatt jevnt frem til 2012.

Det var 131 personer som er bosatt i Trysil som pendlet til Elverum i 2012. Dette er en øking på 17 personer siden 2000. Vi ser at pendlingen har økt jevnt siden 2000.

Hamar, Engerdal og Åmot er også viktige pendlingskommuner for Trysil, men antallet utpendlere er forholdsvis lavt.

I motsetning til mange andre kommuner ser vi ikke en tydelig økt grad av utpendling.

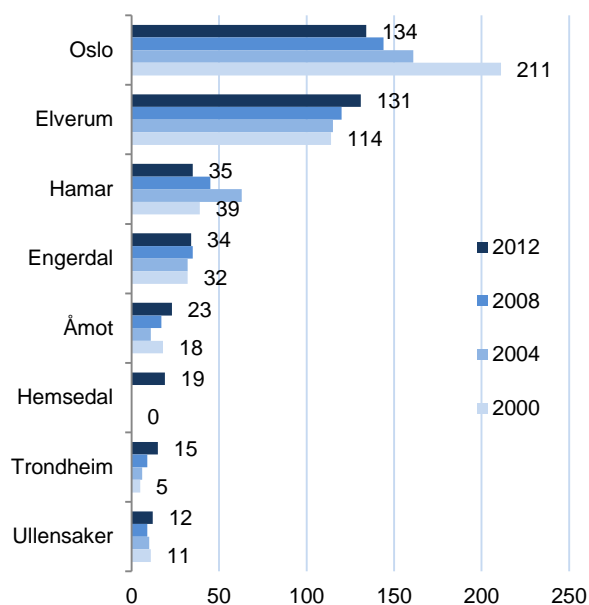
3.2 Innpendling

Det er færre som pendler inn til Trysil enn motsatt vei. Det var 67 personer som er bosatt i Engerdal som pendlet til Trysil i 2012. Dette er en økning fra 53 i 2000.

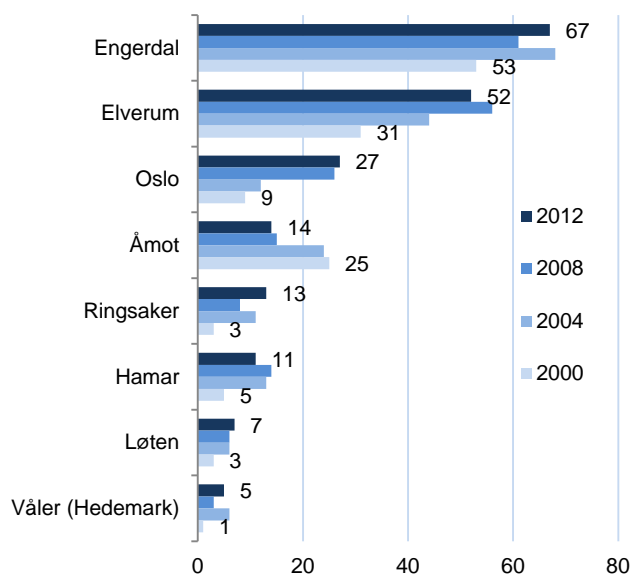
Pendlingen fra Elverum har økt fra 31 personer i 2000 til 52 i 2012.

Vi så i figuren over at 134 personer i Trysil pendler til Oslo. Det er derimot kun 27 personer som er bosatt i Oslo som jobber i Trysil. Tendensen er derimot økende innpendling fra Oslo.

Åmot har hatt en nedgang i antall pendlere til Trysil, mens antallet fra Ringsaker har økt.

Figur 27: Pendling ut av Trysil, antall personer.

Figur 28: Pendling inn til Trysil, antall personer.

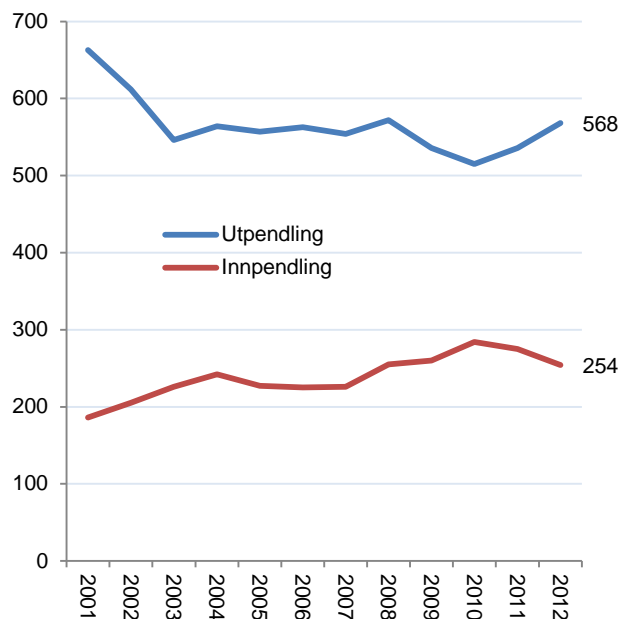
3.3 Samlet pendling

I 2012 var det 568 personer som bor i Trysil men som jobber i en annen kommune. Utpendlingen har avtatt fra 663 siden 2001.

I 2012 var det 254 personer som er sysselsatt i Trysil, men som har sitt bosted i en annen kommune. I 2001 var antall innpendlere til Trysil 186.

Det er flere som pendler ut av kommunene enn som pendler inn, noen vil kalle dette underskudd på arbeidsplasser. Underskuddet ble mindre fra 2001 til 2010, men har økt igjen de siste to årene.

Men vi kan også kalle det for overskudd på folk. Det at folk har muligheten til å bo i Trysil og pendle til andre steder er et gode.

Figur 29: Antall som bor i Trysil og pendler ut, og antall som bor utenfor Trysil og pendler inn.

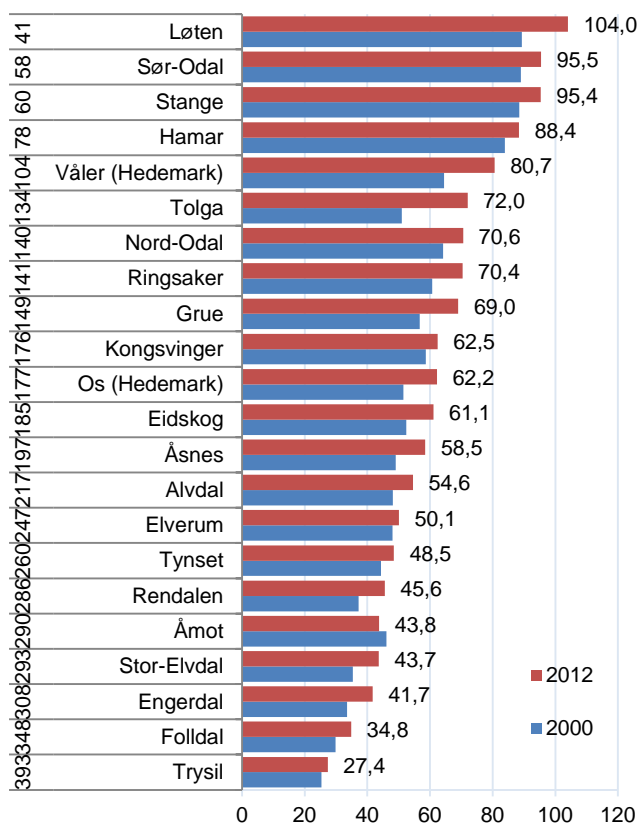
3.4 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål for hvor sterkt arbeidsmarkedet på et sted er integrert med arbeidsmarkedet utenfor stedet gjennom inn- og utpendling. Det kan vi måle gjennom å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med andelen av arbeidsplassene i stedet som det pendles inn til.

Vi ser av figur 30 at Trysil er kommunen i Hedmark med lavest arbeidsmarkedsintegrasjon. Av de 428 kommunene i Norge er Trysil rangert som nummer 393.

Vi ser av figuren at arbeidsmarkedsintegrasjonen har økt i samtlige kommuner mellom 2000 og 2012.

Den lave arbeidsmarkedsintegrasjonen i Trysil skyldes nok lange avstander til omkringliggende arbeidsplasser og andre forhold.

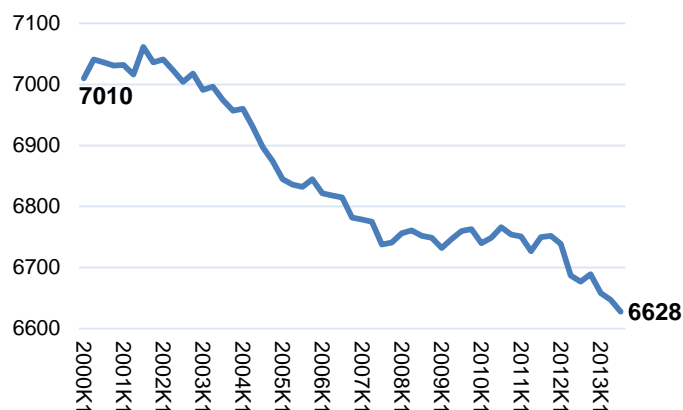
Figur 30: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Hedmark i 2000 og 2012.

4. Befolkning

Befolkningsutviklingen er den mest betydningsfulle indikatoren for regional utvikling. Befolkningsutviklingen oppsummerer totaliteten i den regionale utviklingen, og er et resultat av vekst i arbeidsplasser i privat og offentlig virksomhet, attraktivitet og beliggenhet.

4.1 Folketallet

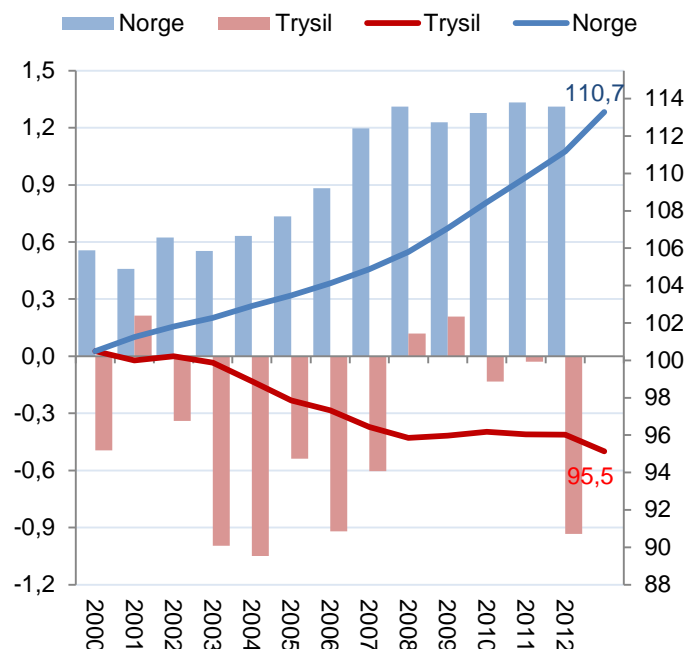
Befolkningen i Trysil telte 6 628 den 1. oktober 2013. Folketallet var på 7 010 i 2000. I perioden 2003 til 2007 var det en reduksjon på over 250 personer. Folketallet var stabilt mellom 2007 og 2012. I 2013 har det falt ytterligere.

Figur 31: Folketallet i Trysil ved utgangen av hvert kvartal siden 2000.

Figur 32 viser den årlige veksten i Trysil og Norge, illustrert av de røde og blå stolpene. Norge har hatt befolkningsvekst hvert år, mens Trysil har hatt en svak befolkningsvekst i enkelte år, og ganske sterk nedgang i andre. I perioden 2000 til 2007 var befolkningsnedgangen sterk. Så tok den seg opp i noen år, men var igjen negativ i 2012.

Linjene i figur 32 viser den indekserte veksten der 2000-nivået er satt til 100. Høyre akse viser de indekserte nivåene. Befolkningen i Norge har økt med 10,7 prosent mellom 2000 og 2013, mens Trysil har hatt en nedgang på 5,5 prosent i samme periode.

Figur 32: Utvikling i folketall og årlig vekst i folketall i Trysil og Norge. Venstre akse viser verdiene for den årlige veksten. Høyre akse viser verdiene til den indekserte veksten.

4.2 Befolkningsutviklingen dekomponert

Endringene i befolkningen kan splittes opp i tre komponenter: Innenlands nettoflytting, netto innvandring og fødselsoverskudd. I figur 33 har vi illustrert hvordan disse tre komponentene har bidratt til befolkningsveksten for Trysil.

Den innenlandske flyttingen var positiv i noen perioder mellom 2001 og 2003 og i 2009. I de andre årene har det vært flere som har flyttet fra Trysil til andre kommuner.

Fødselsbalansen har vært negativ siden 2000. Den har bidratt til en jevn nedgang i befolkningen.

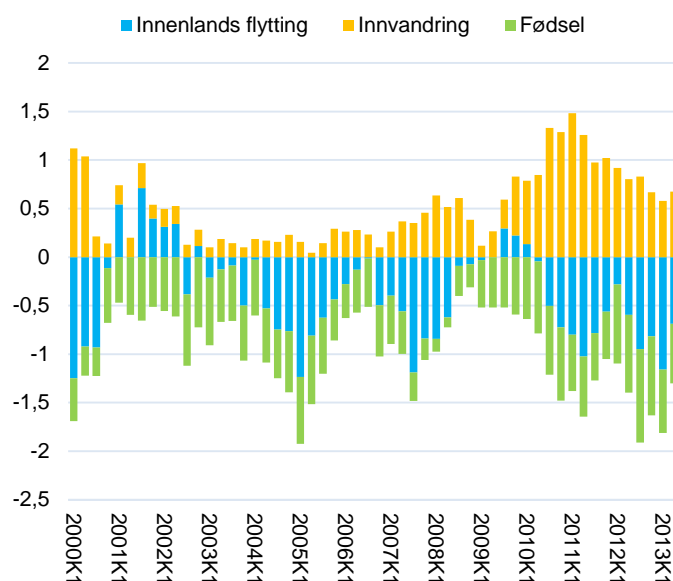
Innvandringen bidrar til å dempe befolkningsnedgangen. Spesielt siden 2007 har det vært en positiv netto innvandring til Trysil. Den var isolert sett på 1,5 prosent av folketallet i 2011.

4.3 Normalisert utvikling

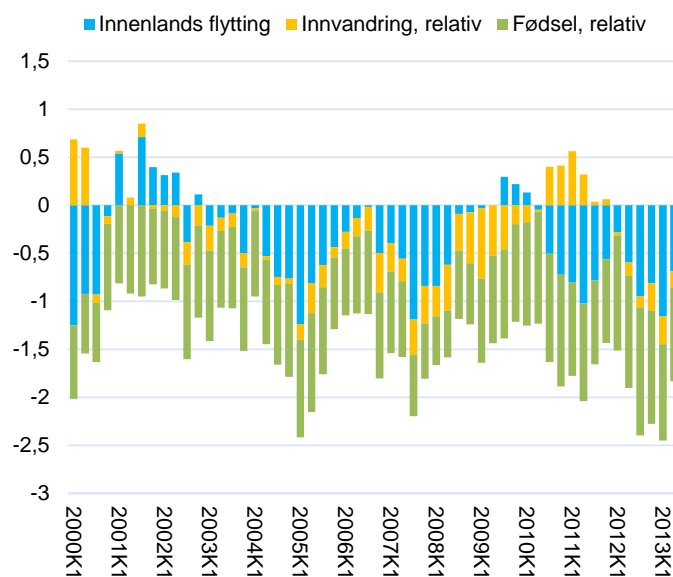
Det er interessant å se på hvordan befolkningsutviklingen på et sted avviker fra gjennomsnittet for Norge. Det kaller vi relativ utvikling, og tallene for Trysil er vist i figur 34. Figuren viser hvordan de ulike komponentene i befolkningsutviklingen i Trysil avviker fra landsgjennomsnittet.

Over tid er det faktisk den svake fødselsbalansen som trekker befolkningen i Trysil mest ned. Resten av landet har en positiv fødselsbalanse, mens Trysil har hatt fødselsunderskudd de siste årene.

Med unntak av begynnelsen av 2000-tallet og 2010-2011, har innvandringen til Trysil vært lavere enn landsgjennomsnittet. Norge har opplevd en historisk høy innvandring siden 2007 som følge av EØS-utvidelsen, og vi så i figuren over at innvandringen til Trysil har vært høy siden 2010. Men i forhold til resten av Norge har innvandringen til Trysil ikke vært spesielt høy.

Figur 33: Prosentvis endring i befolkningen i Trysil siste 12 måneder for hvert kvartal etter 2000, dekomponert.

Figur 34: Relativ vekst, dvs. forskjell mellom prosentvis vekst i Trysil og Norge, dekomponert.

4.4 Relativ flytting

Videre i denne rapporten vil vi fokusere spesielt på nettoflyttingen til steder inkludert innvandring, fordi denne størrelsen er den viktigste indikatoren for steders samlede attraktivitet. Det er mest praktisk å se på den relative nettoflyttingen, der vi trekker fra Norges samlede netto innvandring.

Rang	Kommune	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
73	Hamar	0.9	0.3	0.4	0.3	0.4	0.3	0.7	-0.4	0.1	-0.3	0.3	0.6	0.3	0.2	-0.01
120	Nord-Odal	0.2	-0.3	-0.2	0.6	0.2	-0.7	0.2	0.2	-0.3	0.2	-0.4	0.0	0.1	0.0	-0.03
121	Elverum	0.9	1.1	0.3	0.3	-0.1	0.3	0.8	0.0	0.0	-0.2	-0.2	-0.3	-0.2	-0.1	-0.06
135	Stange	0.7	-0.6	0.4	0.6	0.5	0.6	-0.3	0.0	0.0	0.0	-0.5	-0.7	0.2	-0.1	-0.10
160	Ringsaker	0.0	0.0	0.1	-0.5	-0.1	0.0	-0.3	-0.4	-0.3	-0.5	0.2	0.0	-0.4	-0.2	0.01
164	Åmot	0.6	0.1	-0.3	0.6	-0.6	-1.1	-1.5	0.5	-2.0	-0.5	0.1	0.2	0.6	-0.2	0.08
171	Løten	0.5	0.5	0.1	-0.6	-0.3	0.0	-0.6	-1.1	-0.6	-0.3	0.4	0.6	-0.9	-0.3	0.05
172	Kongsvinger	0.1	-0.1	-0.1	0.0	-0.6	-0.6	-0.1	-0.1	-0.9	-0.1	-0.2	-0.2	-0.1	-0.3	0.02
179	Åsnes	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-1.4	-0.3	-1.0	-0.6	0.0	-0.1	-0.4	-0.1	-0.1	-0.3	0.07
193	Tynset	-0.8	-0.6	-0.3	0.4	-1.2	-0.6	-0.4	-0.2	-0.7	0.8	-1.1	0.4	-0.8	-0.3	0.01
218	Sør-Odal	0.8	1.5	0.8	1.0	0.4	0.4	0.6	0.2	-0.7	-0.6	0.0	-0.4	-1.7	-0.4	-0.22
221	Eidskog	0.4	0.5	0.1	0.4	1.2	-0.4	-0.9	-0.1	0.1	-1.1	-0.7	-0.5	-0.4	-0.4	-0.13
243	Grue	1.8	-1.3	0.0	-1.1	-0.4	-0.7	-1.1	-1.3	0.2	0.1	-1.0	-0.7	-0.2	-0.5	0.06
260	Våler	-0.1	0.6	-1.1	-1.1	0.5	-0.4	-0.7	-0.2	-0.1	-0.2	-0.3	-1.4	-1.1	-0.6	-0.07
272	Trysil	-0.2	0.4	-0.1	-0.6	-0.8	-0.5	-0.9	-1.2	-0.6	0.0	-0.3	-0.5	-1.1	-0.6	0.02
283	Alvdal	-0.1	-1.2	0.1	0.1	0.3	-1.3	0.7	-1.5	-1.7	0.5	-0.7	-1.4	-0.4	-0.7	-0.09
304	Stor-Elvdal	-1.9	0.1	-1.3	-1.4	0.9	-0.7	-3.1	-0.7	0.2	-0.7	-0.3	-0.1	-1.7	-0.8	0.00
345	Os	1.0	-1.3	-1.0	-0.7	-2.1	-0.9	-0.7	-1.3	-0.7	-1.4	0.2	-1.1	-1.2	-0.9	0.04
356	Rendalen	2.3	-1.5	-0.4	-1.1	-0.3	-0.5	-0.9	-1.2	-0.7	-0.1	-1.1	-0.9	-1.8	-1.0	-0.06
358	Tolga	0.4	-0.2	-0.7	-1.2	-0.3	-1.2	-2.6	-1.5	-1.7	-1.6	0.4	-0.3	-0.9	-1.0	0.09
367	Folldal	0.1	-2.7	0.5	-1.4	-0.5	0.1	-1.8	-1.9	-1.2	-0.4	-0.9	-1.6	-0.5	-1.0	0.00
389	Engerdal	-2.3	-1.7	-0.1	-0.2	0.1	0.3	-2.6	-0.2	-1.8	-0.1	-1.8	-1.6	-1.4	-1.2	-0.16

Tabell 8: Normalisert nettoflytting inkludert innvandring til kommuner i Hedmark.

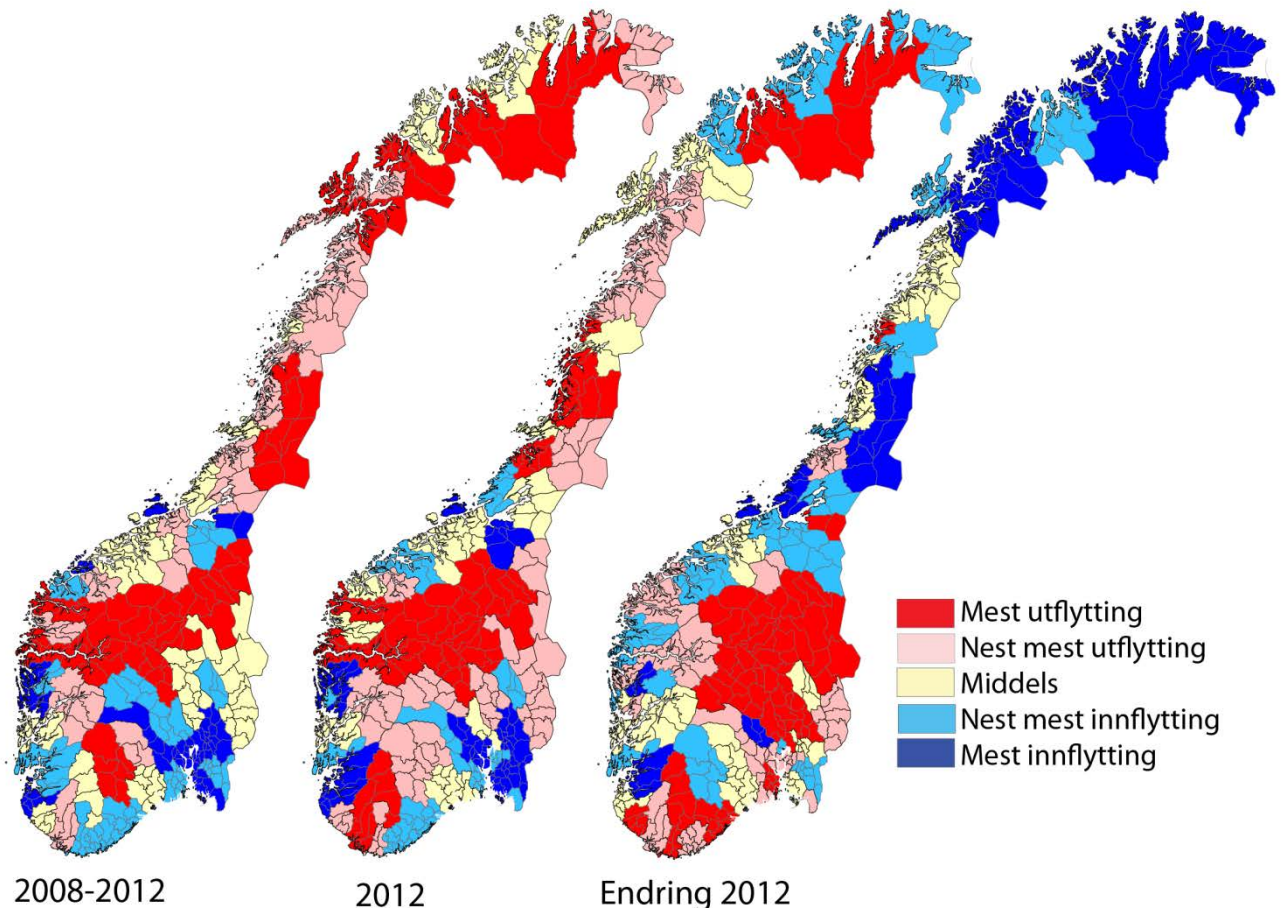
Den første kolonnen angir kommunenes rangering blant de 428 kommunene i landet med hensyn til progressivt gjennomsnitt, hvor tallverdien er i nest siste kolonne. Det progressive gjennomsnittet er et gjennomsnitt for de siste ti årene, hvor de siste årene er vektet høyere.

Hamar er kommunen i Hedmark med best relativ flyttebalanse de siste ti årene. De har i snitt hatt en flyttebalanse som er 0,2 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet. Nord-Odals flyttebalanse har i snitt vært lik Norges, mens de øvrige kommunene i Hedmark har hatt en flyttebalanse som er svakere enn landsgjennomsnittet.

Trysil har hatt en gjennomsnittlig flyttebalanse på 0,6 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Dette rangerer Trysil som nummer 272 av alle de norske kommunene når det kommer til relativ flyttebalanse. Trenden for Trysil er derimot positiv, til tross for at 2012 var et år med ganske stor utflytting.

4.5 Nasjonale trender

Det er ofte hensiktsmessig å se på utviklingen regionvis, når vi skal se etter regionale mønstre i utviklingen i Norge. I kartene under har vi illustrert den regionale utviklingen i nettoflyttingen, inkludert netto innvandring.

Figur 35: Variasjoner mellom regionene med hensyn til nettoflytting, første i den siste femårsperioden, dernest i 2012, og til slutt differansen mellom nettoflyttingen i 2012 og de fem foregående årene.

Regionene rundt de største byene har hatt høy netto innflytting i en årrekke. Det gjelder også i den siste femårsperioden og i 2012. I 2012 ser vi at også regioner helt i nord har fått over middels netto innflytting, og det er et nytt trekk.

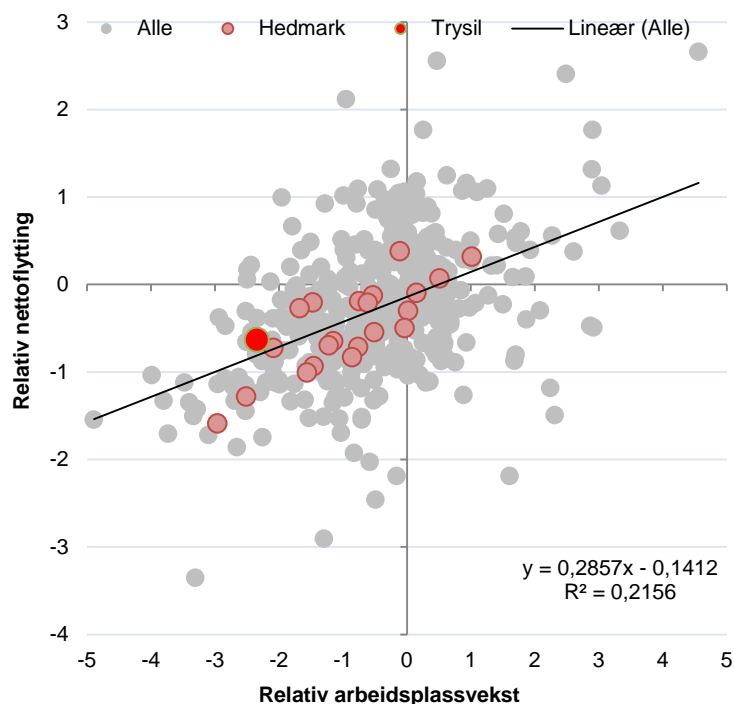
Når vi ser på forskjellen mellom flyttemønstrene i 2012 trer det fram et ganske tydelig mønster. Nesten alle regionene nord for Dovre har fått en klart bedre nettoflytting enn tidligere, mens store deler av Østlandet og Agder har svakere netto innflytting enn tidligere. Mange regioner på Vestlandet er også i framgang, og har fått et løft i nettoflyttingen.

Det er nok for tidlig å utrope at distriktene har slått tilbake, ettersom vi kan se at regionene rundt Oslofjorden har en sterk nettoflytting i forhold til de andre regionene også i 2012, men retningen er ganske tydelig. Østlandet og Agder er på retur når det gjelder å vinne innflytterkonkurransen.

Flyttetallet for Trysil var middels i perioden 2008-2012. Det var preget av utflytting i 2012. Differansen mellom 2012 og årene før viser at Trysil mer preget av relativt sterk utflytting.

5. Sammenhengen mellom flytting og arbeidsplassvekst

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed påvirke hverandre gjensidig.

Figur 36: Kommunene i Norge i perioden 2010-2012 etter relativ nettoflytting og relativ arbeidsplassvekst.

Figuren viser hvordan sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst har vært i kommunene i Norge i perioden 2010 til og med 2012. Streken viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene, og representerer forventet nettoflytting gitt nivået på arbeidsplassveksten. Sammenhengen er positiv, men mange kommuner har en nettoflytting som avviker ganske sterkt fra forventningsverdien.

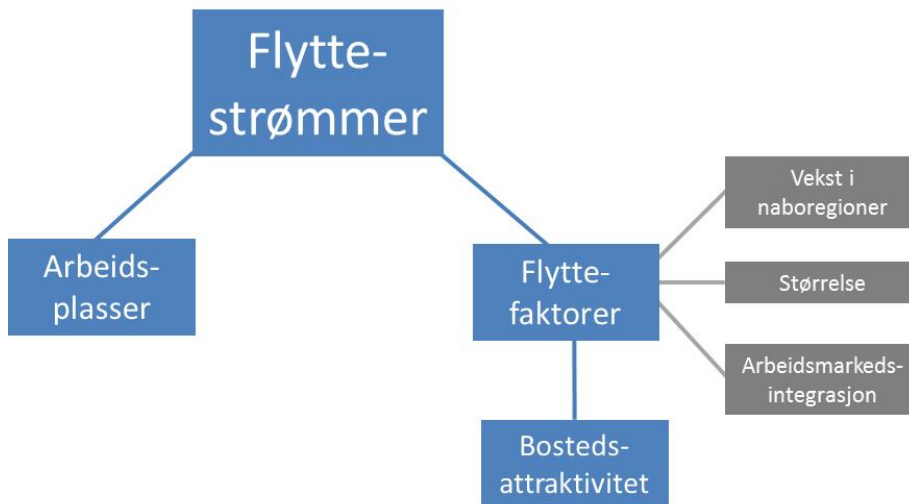
Mange kommuner i Hedmark har hatt en arbeidsplassvekst som er lavere enn landsgjennomsnittet. Dette gjelder også Trysil.

De fleste kommunene i Hedmark ligger tett opp til forventningslinjen. Det vil si at den relative nettoflyttingen er som forventet gitt den relative arbeidsplassveksten.

Den relative nettoflyttingen til Trysil ligger over forventningslinjen. Det betyr at det er en bedre flyttebalanse til Trysil enn det man skulle forvente ut ifra arbeidsplassutviklingen.

5.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består i.

Figur 37: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Derne ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

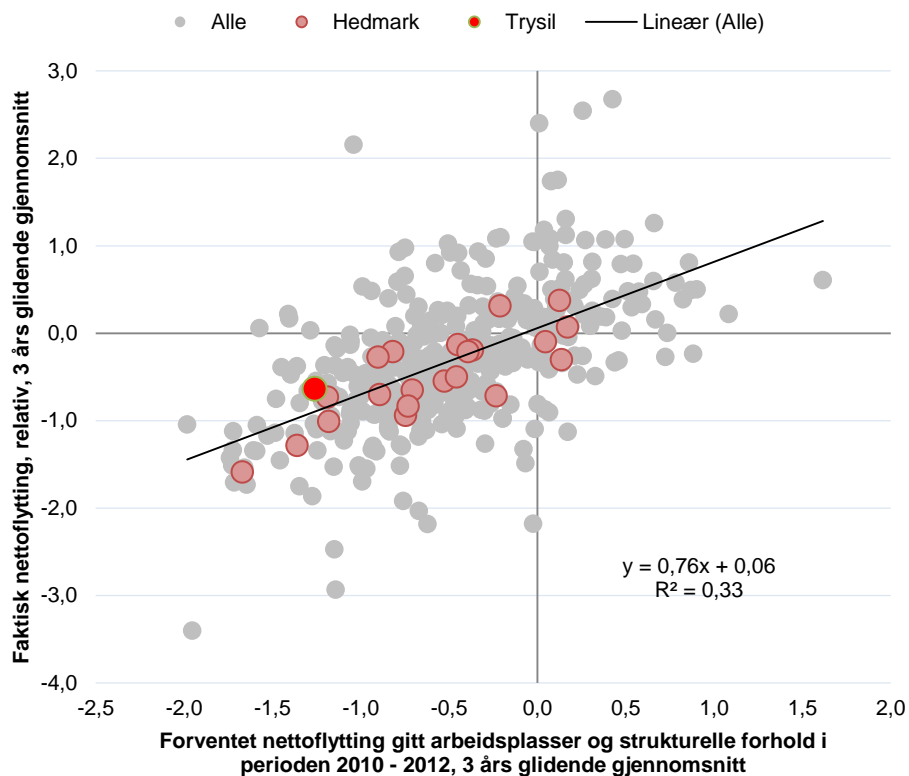
Den tredje strukturelle faktoren, *nabovekst*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

5.2 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en kommune eller region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Derne har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved kommuner og regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en kommune er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle kommunene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen

Figur 38: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

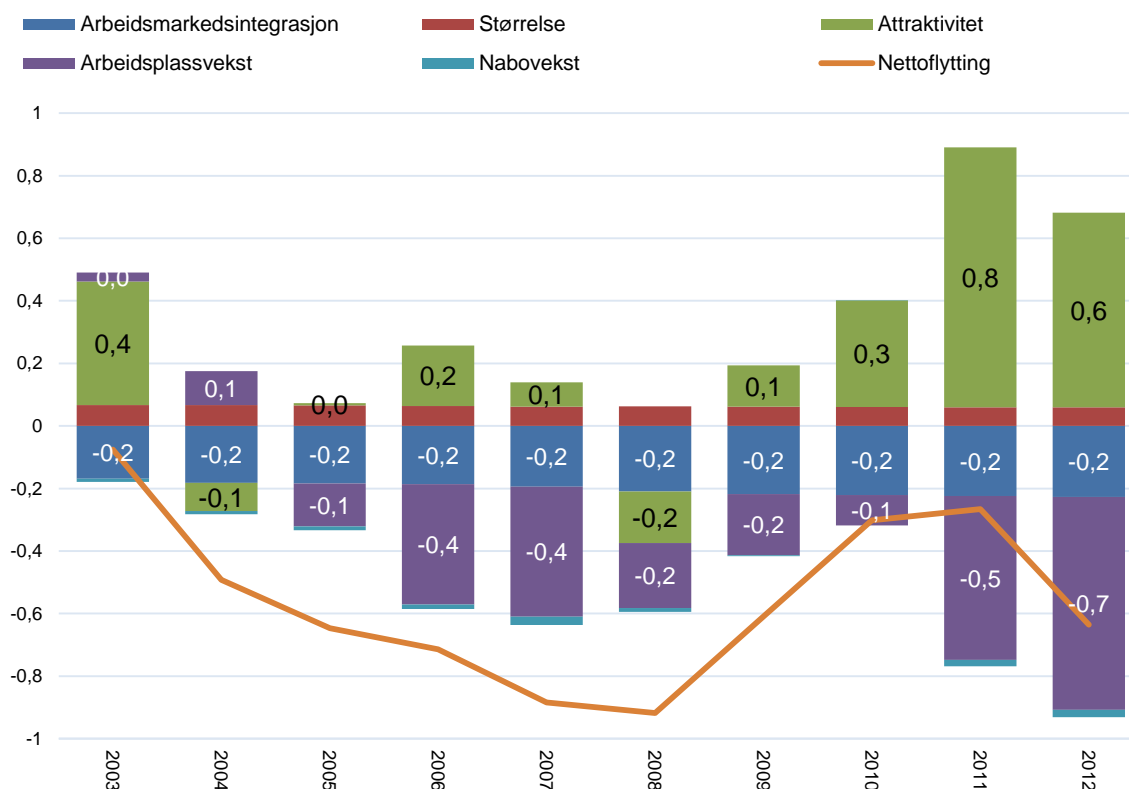
I figuren over er kommunene i Hedmark de røde prikkene, mens de grå er alle andre kommuner i landet.

Det er stor spredning rundt forventningslinjen, men de fleste kommunene i Hedmark ligger tett opptil forventningslinjen. Det betyr at nettoflyttingen er som forventet, gitt arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttefaktorene.

Mange kommuner har en forventet nettoflytting som er under landsgjennomsnittet (de ligger til venstre for den vertikale akse). Det betyr at mange kommuner i Hedmark har strukturelle forhold og arbeidsplassutvikling som tilsier lav tilflytting.

Trysil har også lav forventet nettoflytting, men den faktiske tilflyttingen er høyere enn det man skulle forvente, gitt de strukturelle flytteforholdene og arbeidsplassutviklingen. Det betyr at Trysil har en positiv, men moderat bostedsattraktivitet.

Det statistiske målet for bostedsattraktivitet vil variere en del fra år til år, og da spesielt for de små kommunene. En ukjent andel av denne variasjonen er nok et utslag av rene tilfeldigheter. Det er derfor best å se på utviklingen av bostedsattraktiviteten over tid.

Figur 39: Effekten av arbeidsplasser og strukturelle forhold for nettoflyttingen i Trysil, samt restleddet «attraktivitet». 3 års glidende gjennomsnitt. Arbeidsplassvekst og nettoflytting er relative til landsgjennomsnittet.

Arbeidsplassutviklingen har hatt en negativ effekt på nettoflyttingen til Trysil siden 2005. Siden 2010 har tendensen vært at den negative effekten øker.

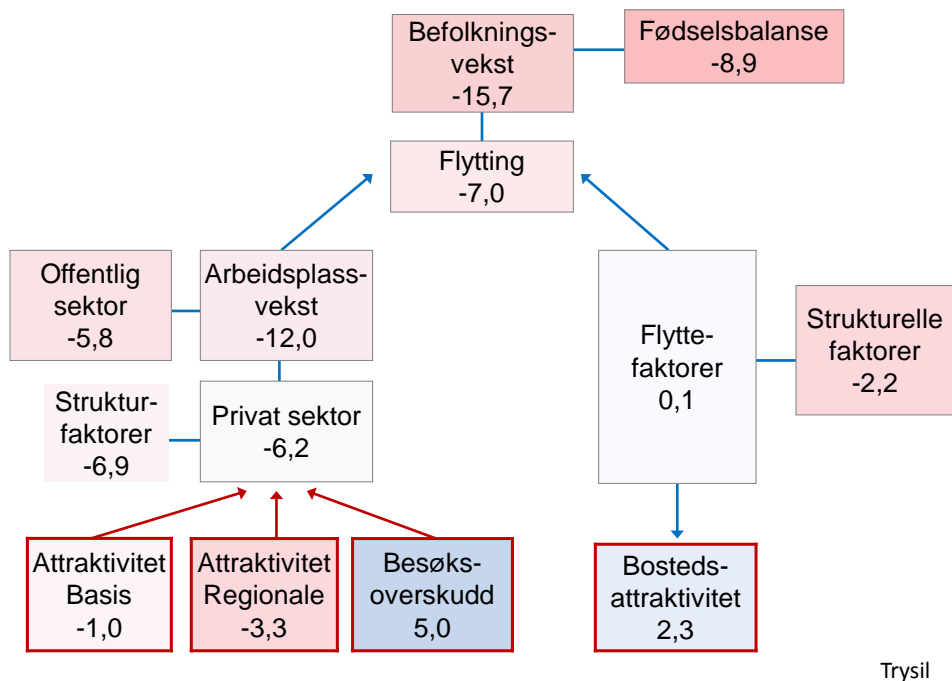
Arbeidsmarkedsinntegrasjonen har bidratt negativt til nettoflyttingen helt siden 2003, og effekten av denne har vært like stor i alle årene siden 2003.

Det at Trysil er en relativt stor kommune har bidratt positivt til nettoflyttingen. Det er lite arbeidsplassvekst i nabokommunene til Trysil, og derfor har dette hatt en svak, men negativ påvirkning på nettoflyttingen.

Siden 2009 er restleddet, som vi her benevner som bostedsattraktiviteten, positivt. Det betyr at flyttebalansen til Trysil har vært bedre enn det man skulle forvente ut ifra arbeidsplassutviklingen og de strukturelle forholdene. Dette kan tyde på at det er egenskaper ved Trysil som vi hittil ikke har kunnet kvantifisere som gjør kommunen relativt attraktiv som bosted. Bostedsattraktiviteten vekslet på å være positiv og negativ mellom 2003 og 2008.

5.3 Oppsummering attraktivitet

I figuren under har vi oppsummert alt som vi har presentert så langt i én figur.

Figur 40: Oppsummering av utviklingen i Trysil de siste ti årene. Tallene til venstre er alle prosent av samlet sysselsetting og samtidig normalisert mot utviklingen i hele landet. Tallene øverst og til høyre er i prosent av befolkningen, og også normalisert mot utviklingen i Norge.

Forskjellen i befolkningsveksten mellom Trysil og Norge er på 15,7 prosent av folketallet. Fødselsbalansen i Trysil står for 8,9 prosentpoeng av denne differansen, mens nettoflyttingen står for 7,0 prosentpoeng.

Den svake nettoflyttingen til Trysil skyldes åpenbart at arbeidsplassveksten har vært mye lavere enn arbeidsplassveksten i Norge. Forskjellen, målt i prosent av samlet sysselsetting, er på 12,0 prosent. Lav vekst i offentlig sysselsetting utgjør 5,8 prosent av dette, mens svak utvikling i næringslivet utgjør 6,2 prosentpoeng.

Hovedforklaringen til den svake utviklingen i privat sektor er i stor grad strukturelle faktorer, og da spesifikt at Trysil har hatt tyngdepunktet i næringslivet i bransjer med nedgang nasjonalt. Selv om næringslivet hadde hatt samme utvikling som landet bransje for bransje, ville veksten i næringslivet vært mye lavere enn ellers i landet. Trysil har imidlertid gjort det godt i sine besøksnæringer, men har hatt nedgang i basisnæringer og spesielt i de regionale næringene.

Nettoflyttingen til Trysil de siste ti årene er ganske nøyaktig som forventet ut fra arbeidsplassutviklingen. Trysil har egentlig litt ugunstige forutsetninger for å oppnå positiv nettoflytting, så flyttestrømmene indikerer at kommunen har vært attraktiv som bosted. Vi så tidligere i denne rapporten at bostedsattraktiviteten har vært ganske høy de siste årene, noe som har ført til at kommunen har holdt bra på befolkningen til tross for svak befolkningsvekst.

6. NæringsNM

NHOs NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{iv}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

6.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert. Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap. En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

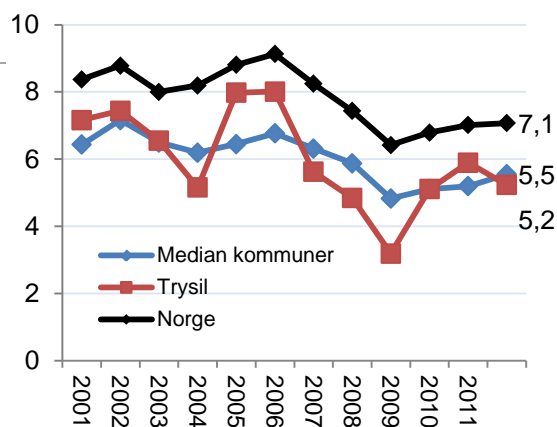
Etableringsfrekvensen i Trysil har aldri vært så høy som landsgjennomsnittet, men har vært over middels av kommunene i noen år. I 2011 var det høyere etableringsfrekvens i Trysil enn middels av norske kommuner, men i 2012 var det noe lavere etableringsfrekvens.

6.1.1 Etableringsindeksen for kommuner

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering; etableringsfrekvensen, den bransjejusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjejusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene.

I figur 42 ser vi hvilken rangering Trysil har for de tre etableringsindikatorer, og for etableringsindeksen samlet.

Trysil ble nummer 283 av 428 kommuner på etableringsindeksen i 2012, etter å ha blitt nummer 244 for etableringsfrekvens, nummer 278 for bransjejustert etableringsfrekvens og nummer 285 for vekst i antall foretak.

Figur 41: Etableringsfrekvensen i Trysil og medianen av kommunene i Norge i perioden 2001-2012.

		■ Frekvens	■ Bransjejustert	■ Vekst antall
60	Kongsvinger (113)	74	57	107
78	Åmot (193)	134	68	100
96	Løten (172)	83	30	231
116	Hamar (84)	108	243	51
122	Stange (135)	158	170	88
133	Elverum (164)	101	118	217
217	Nord-Odal (359)	217	186	228
220	Eidskog (310)	219	154	264
229	Sør-Odal (220)	188	164	311
241	Ringsaker (176)	222	240	243
249	Os (392)	266	147	308
283	Trysil (239)	244	278	285
352	Folldal (414)	359	242	420
354	Stor-Elvdal (400)	326	308	388
360	Våler (377)	348	288	395
364	Åsnes (418)	356	313	367
373	Tolga (398)	385	270	411
377	Grue (409)	369	344	357
395	Tynset (322)	387	376	371
397	Alvdal (265)	394	353	391
401	Rendalen (423)	386	364	424
428	Engerdal (319)	421	421	427

Figur 42: Etableringsindeksen for kommunene i Hedmark, med rangeringsnummer for hver av indikatorer. Rangering for etableringsindeksen er vist helt til venstre. I parentes er rangeringen for etableringsindeksen siste ti år.

6.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene. I 2012 hadde 68,3 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

Andel lønnsomme foretak i Trysil har vært lavere enn mediankommunen i alle årene, og i noen år mye lavere. I 2012 økte andelen lønnsomme foretak i Trysil ganske mye, slik at Trysil nærmet seg middels.

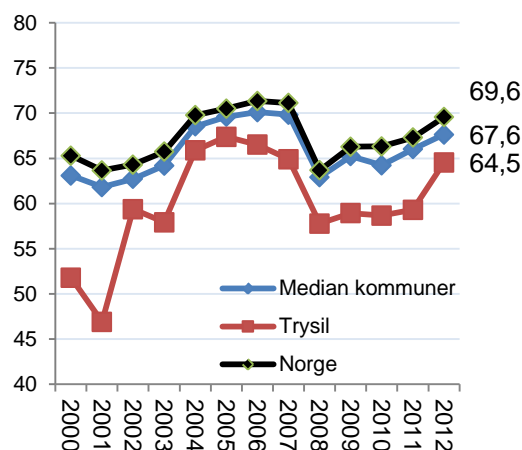
I 2012 hadde 64,5 prosent av foretakene i Trysil positivt resultat før skatt, mens middelverdien for kommunene var 67,6 prosent, og andelen på landsbasis var 69,6.

6.2.1 Lønnsomhetsindeksen for kommuner

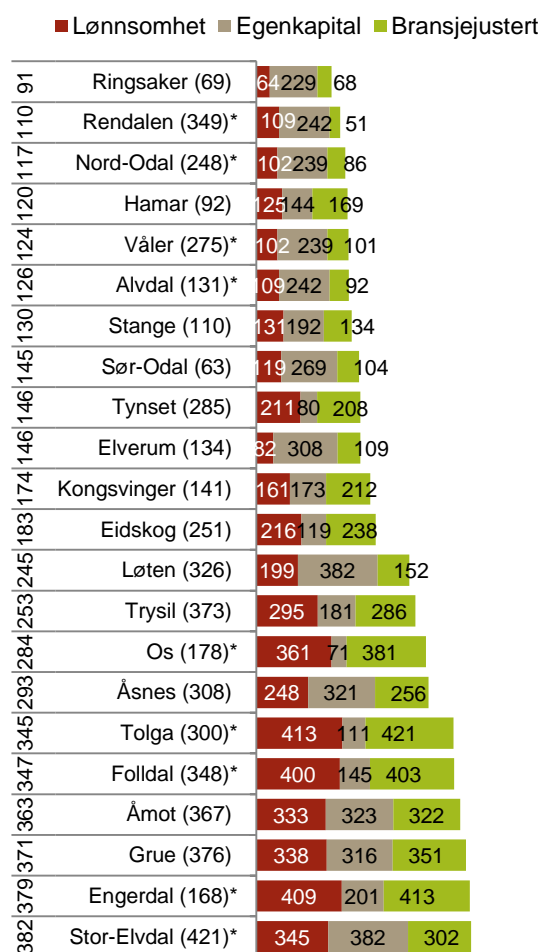
I figur 44 ser vi hvordan kommunene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2012. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, den bransjejusterte andelen, og andelen av foretak med positiv egenkapital.

Trysil er nummer 253 av 428 kommuner på lønnsomhetsindeksen for kommuner i 2012.

Trysil ble nummer 295 for andelen lønnsomme foretak, 181 for andel med positiv egenkapital og nummer 286 for bransjejustert andel lønnsomme foretak. Andelen med positiv egenkapital er dermed høyere i Trysil enn middels av norske kommuner.

Figur 43: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Trysil sammenliknet med medianen av kommunene i Norge i perioden 2000-2012.

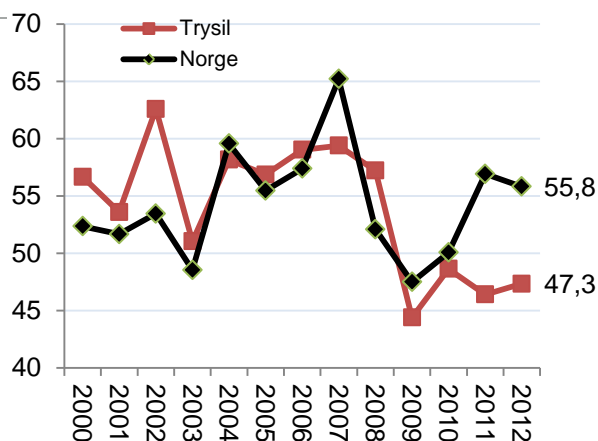

Figur 44: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.

6.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp, men uten å ha kommet seg opp til nivåene i 2006 og 2007. I 2012 hadde 55,8 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andel vekstforetak i Trysil har vært langt under gjennomsnittet for Norge de siste to årene. I 2012 hadde 47,3 prosent av foretakene i Trysil vekst i omsetning større enn prisstigningen.

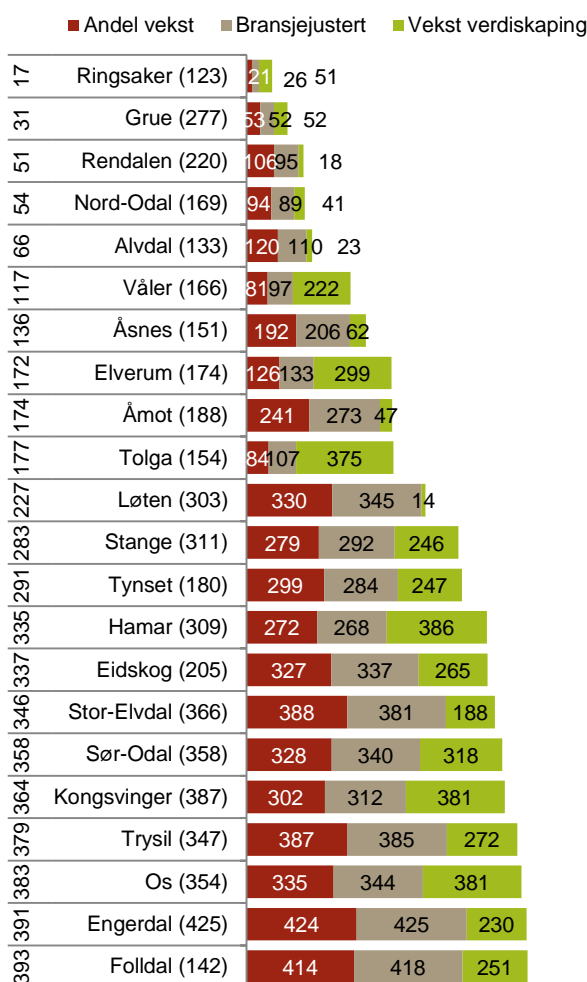

Figur 45: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Trysil og i Norge i perioden 2000-2012.

6.3.1 Vekstindeksen for kommuner

Vi måler veksten i næringslivet i kommunene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i kommunene. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorerne.

Trysil ble rangert ganske lavt på vekstindeksen, og ble nummer 379 av 428 kommuner.

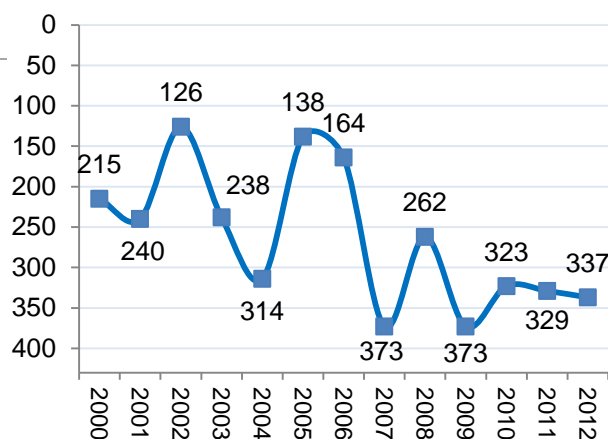
Figur 46: Vekstindeksen for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

6.4 NæringsNM for kommuner

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 47 viser plasseringen til Trysil i årene 2000-2012. Næringslivet i Trysil hadde sitt beste år i 2002, da var Trysil nummer 126 i landet.

Bunnårene var i 2007 og 2009, da Trysil var nede på 373. plass. Trysil har vært rangert ganske lavt de tre siste årene også, og ble nummer 337 i 2012.

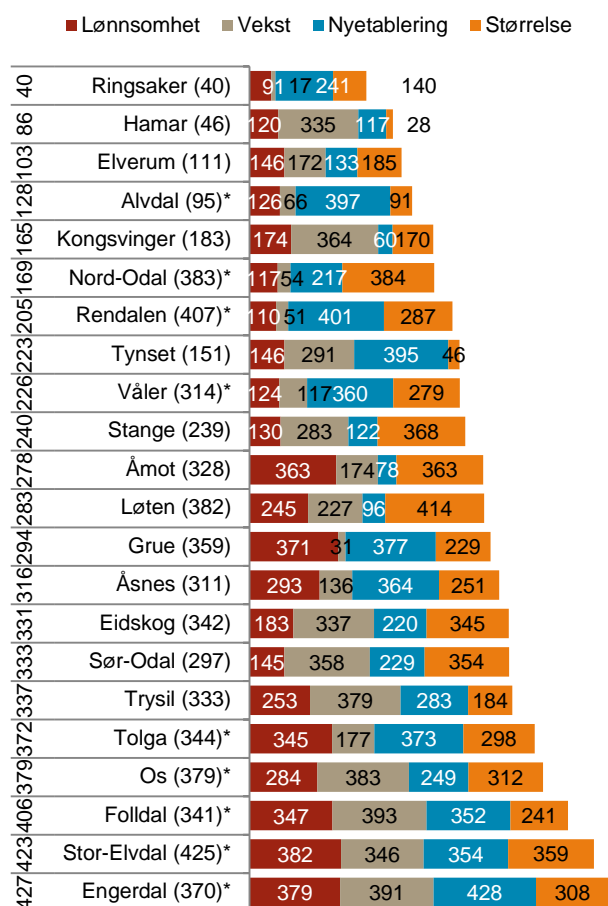
Figur 47: Rangeringen til Trysil i NæringsNM i perioden 2000-2012.

6.4.1 Kommunene i Hedmark

Kommunene i Hedmark gjør det generelt svakt i NæringsNM, og det er mange kommuner som er rangert under middels.

Trysil skårer under middels på lønnsomhet og nyetableringer, og ganske svakt på vekst. Det er imidlertid forholdsvis mye næringsliv i Trysil pr innbygger, og Trysil skårer derfor over middels på den siste indikatoren, næringslivets størrelse.

Over de ti siste årene er Trysil nummer 333.

Figur 48: NæringsNM for kommunene i Hedmark. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren. Kommuner indikert med * er små kommuner.

7. Utdanning

Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen, deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

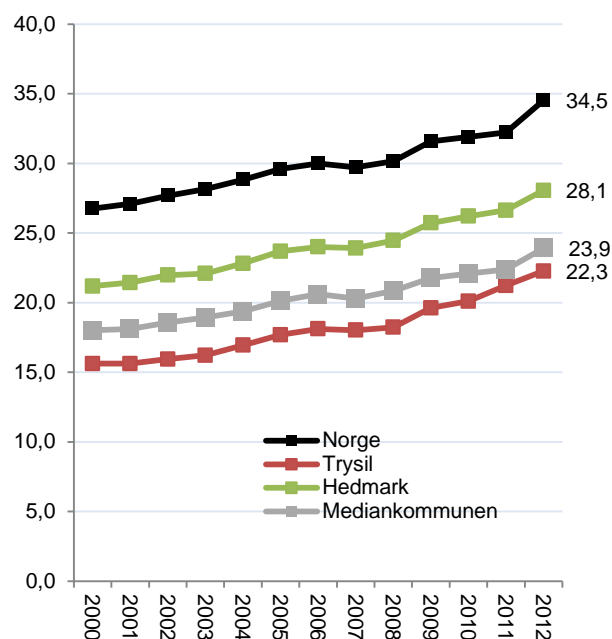
7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt. Hedmark har nest lavest utdanningsnivå i befolkningen av alle fylkene, bare Oppland har lavere utdanningsnivå.

I Trysil hadde 22,3 prosent av de sysselsatte høyere utdanning i 2012.

Men sammenlikner vi med mediankommunen, ligger Trysil under. Landstallene blir dratt kraftig opp av de største byene, det er bare 36 kommuner som har høyere utdanningsnivå enn nivået for Norge.

Utdanningsnivået i Trysil er det 283. høyeste av alle kommunene i landet. Det er dermed ikke veldig lavt utdanningsnivå i Trysil, det er tross alt 145 kommuner i landet som har et lavere utdanningsnivå.

Figur 49: Andel av den sysselsatte befolkningen etter bosted, med ulik grad av utdanning.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået har utviklet seg blant de som bor i Trysil. Vi kan også måle sysselsettingen blant de som arbeider i Trysil, og får da et mål for hvor kompetanseintensivt arbeidsplassene er i sum.

Trysil har nå en andel med høyere utdanning på 21,6 prosent. Det er lavere enn når vi målte etter bosted, da var andelen 22,3 prosent. Rangeringen for utdanningsnivået for arbeidsplassene i Trysil er 331, som er lavere rangering enn for befolkningen, som var 283.

Hedmark har ganske stor spredning når det gjelder utdanningsnivå, Hamar med en andel med høyere utdanning på 35,6 prosent til Eidskog med 16,6.

7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

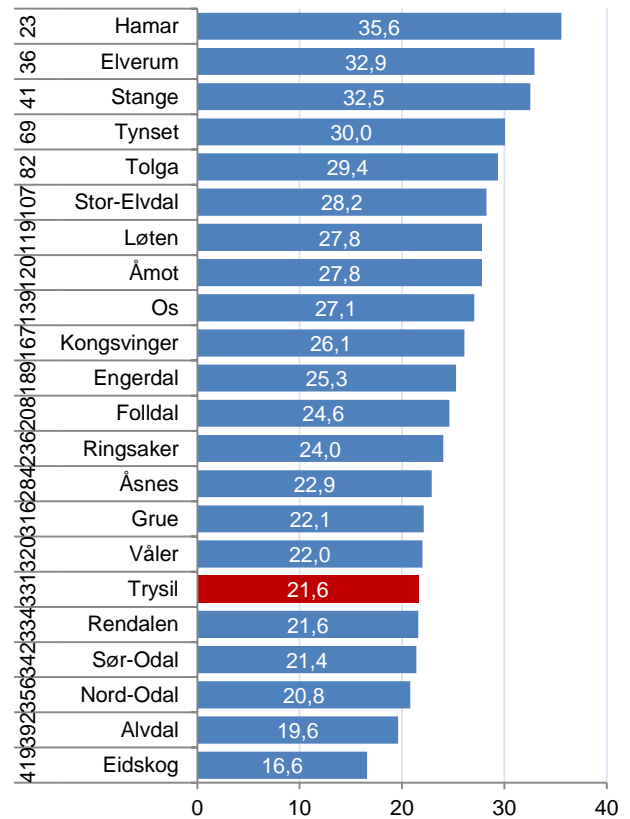
Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av kommunene, og differansen mellom disse.

Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan naturligvis komme av at kommunen ligger inntil en annen kommune med et svært kompetanseintensivt arbeidsliv som f.eks. Oslo.

Hamar har et arbeidsliv med høy kompetanse, men likevel er kompetansenivået enda høyere for de som bor i Hamar og arbeider i en annen kommune. Kanskje kan dette tyde på at det er attraktivt for de med høyere utdanning å bo i Hamar.

Også Tolga, Alvdal, Grue, Elverum og Eidskog har høyere kompetansenivå blant de som pendler ut enn de som pendler inn. Alvdal og Eidskog har et lavt kompetansenivå i sitt arbeidsliv, så da kan høyt utdanningsnivå blant utpendlere avspeile at det er få arbeidsplasser for de med høyere utdanning i egen kommune.

Trysil har omtrent samme utdanningsnivå blant de som pendler ut og inn av kommunen.

Figur 50: Andel med høyere utdanning av sysselsatte, etter arbeidssted 2012.

Tabell 9: Andel med høyere utdanning hos pendlere.

rang	Navn	Samme kommune	Pendler ut	Pendler inn	Differanse
19	Hamar	38,4	43,3	33,0	10,4
37	Tolga	28,6	39,5	31,6	7,9
52	Alvdal	17,2	34,4	27,5	6,9
124	Grue	21,2	26,2	24,4	1,8
129	Elverum	32,4	36,3	34,7	1,6
140	Eidskog	15,8	20,9	20,1	0,8
152	Trysil	20,9	28,2	28,3	-0,2
156	Ringsaker	21,0	30,8	31,0	-0,3
169	Kongsvin	26,0	25,4	26,3	-0,8
174	Tynset	27,7	34,4	35,6	-1,3
221	Våler	18,2	25,6	29,2	-3,6
236	Sør-Odal	19,0	21,6	25,9	-4,3
283	Åsnes	20,3	23,8	30,6	-6,7
296	Nord-	18,8	20,3	27,7	-7,4
304	Folldal	23,3	33,3	41,7	-8,3
309	Stange	26,6	32,9	41,5	-8,7
327	Os	23,1	34,0	43,8	-9,9
351	Rendalen	19,4	24,4	36,5	-12,1
362	Stor-	26,4	24,5	37,6	-13,2
368	Åmot	25,7	24,6	38,4	-13,8
371	Løten	21,5	24,9	39,1	-14,2
418	Engerdal	22,6	18,8	43,1	-24,3

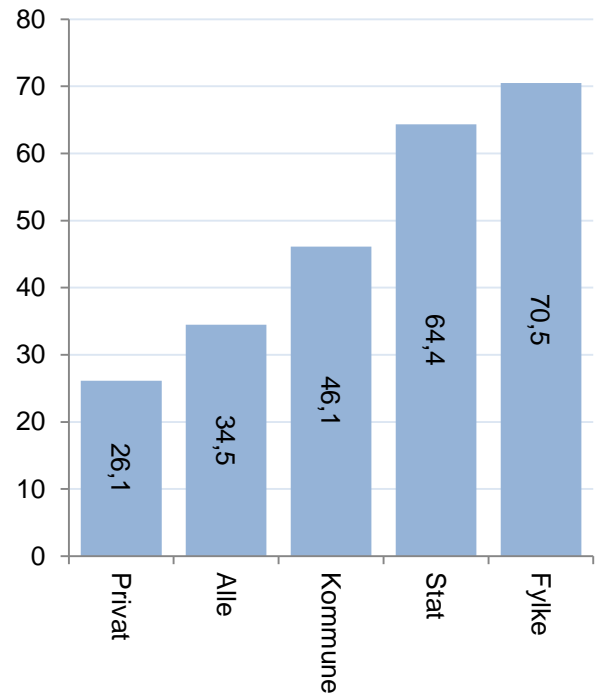
7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået de de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

Figur 51: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

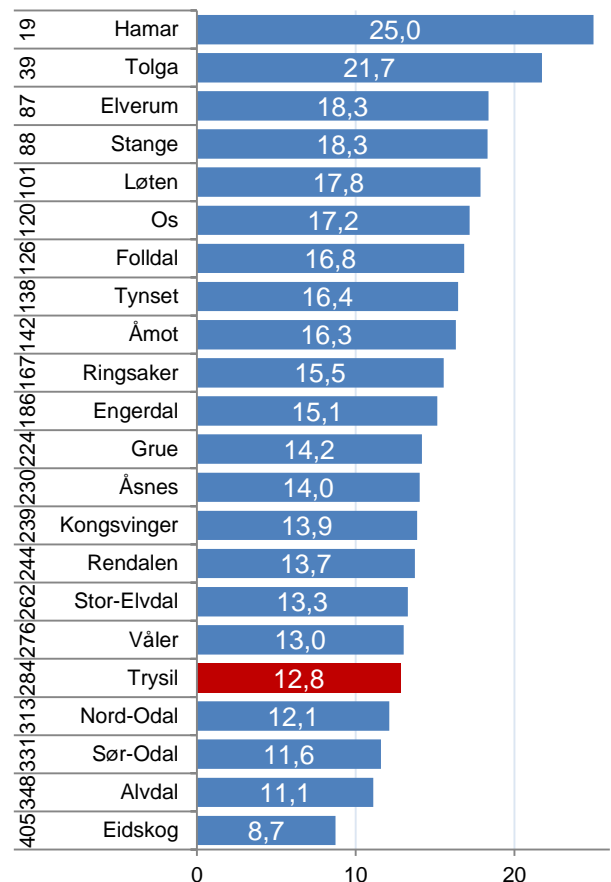
7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av rapporten skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 52.

Hamar har klart høyere utdanningsnivå i sitt næringsliv. 25,0 prosent av de som arbeider i næringslivet i Hamar har høyere utdanning. Vi ser av rangeringsnummeret at det er 19. høyest i landet.

I Trysil har bare 12,8 prosent av de som arbeider i næringslivet høyere utdanning. Selv om det er lavere enn andelen på landsbasis, er det likevel rangeringen 284 av 428 kommuner. Det er altså mange kommuner med lavere utdanningsnivå i næringslivet.

Det er faktisk bare 14 kommuner i hele landet som har et utdanningsnivå i næringslivet som er høyere enn utdanningsnivået for næringslivet på landsbasis. Det er fordi de store byene drar opp snittet på landsbasis.

Figur 52: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist *normalisert andel* med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Dernest har vi regnet ut *bransjeeffekten*, dvs. hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en *bransjustert utdanningsandel*.

Da ser vi at det bare er noen få kommuner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. I Hedmark er det ingen kommuner hvor bransjeeffekten er positiv, på landsbasis er det 24.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen. Etter bransjustering er det fremdeles bare få kommuner, til sammen 22 på landsbasis som har et bransjustert utdanningsnivå over null. Mediankommunen har en bransjustert andel med høyere utdanning i næringslivet som er 5,2 prosent under landsgjennomsnittet.

Trysil har en andel med høy utdanning i næringslivet som ligger 13,4 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. Bransjeeffekten er -6,0 dermed blir den bransjusterte andelen -7,4. Det er en del under middels, og Trysil blir dermed rangert som nummer 353 av de 428 kommunene i landet. Det er tredje lavest i Hedmark.

Ellers kan vi se at tabellen ser ut til å korrespondere bra med tabellen med differanse mellom ut- og innpendlere, som var vist to sider tilbake.

Spørsmålet er om noen kommuner får et høyt bransjustert utdanningsnivå fordi de er attraktive bokommuner for personer med høy utdanning. Det kan gjøre at bedriftene får et kompetansemessig bedre tilbud av arbeidskraft.

Tabell 10: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning.

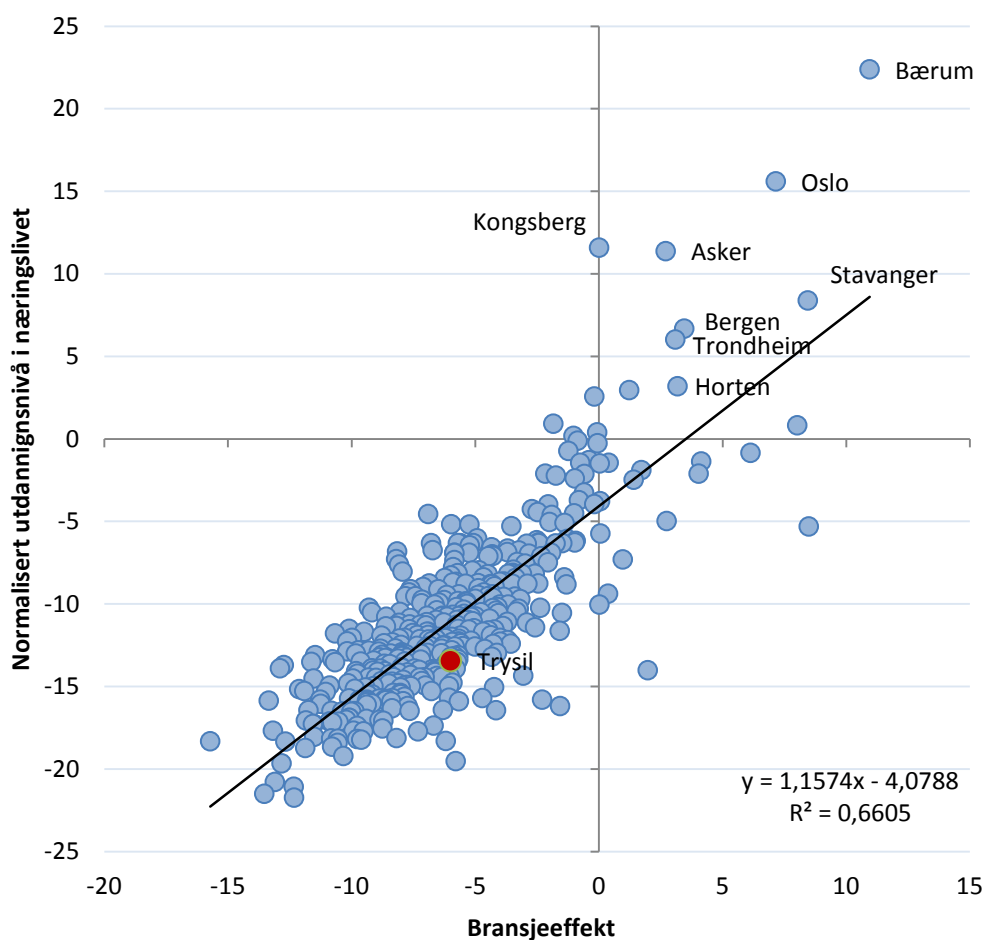
Rang	Navn	Norm andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
9	Tolga	-4,6	-6,9	2,3
31	Hamar	-1,3	-0,4	-0,9
44	Os	-9,1	-7,6	-1,5
65	Løten	-8,4	-6,2	-2,2
82	Åmot	-10,0	-7,2	-2,8
92	Alvdal	-15,2	-12,1	-3,0
96	Stange	-8,0	-4,8	-3,1
100	Stor-Elvdal	-13,0	-9,8	-3,2
102	Folldal	-9,5	-6,2	-3,3
138	Tynset	-9,8	-5,7	-4,1
155	Elverum	-7,9	-3,5	-4,5
180	Våler	-13,3	-8,5	-4,7
191	Engerdal	-11,1	-6,3	-4,9
228	Ringsaker	-10,7	-5,2	-5,5
232	Åsnes	-12,3	-6,7	-5,5
260	Sør-Odal	-14,7	-8,8	-5,9
279	Rendalen	-12,5	-6,3	-6,3
290	Nord-Odal	-14,2	-7,7	-6,4
294	Grue	-12,1	-5,7	-6,5
353	Trysil	-13,4	-6,0	-7,4
385	Kongsvinger	-12,4	-4,3	-8,2
399	Eidskog	-17,5	-8,7	-8,8

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Tolga og Hamar er for eksempel høyest på begge målene, mens de med lavest utdanningsnivå oftest også har lavest utdanningsnivå etter bransjustering, med noen unntak.

Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået.

Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten

Figur 53: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningsnivå i norske kommuner i 2012. Den røde er Trysil.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare 14 av 428 kommuner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er blant annet de største byene samt Kongsberg og Horten.

For det andre er det bare 22 kommuner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er høy, hele 0,66. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,1574 * x$ (Bransjeeffekt) – $4,0788$. Betaværdien, som er tallet $1,1574$ burde ligge nært verdien 1.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner med spesielt høyt utdanningsnivå som f eks Oslo, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

Når vi gjorde samme analyser for regioner, var regresjonslinjen enda mye brattere, dvs. en enda større «overforklaring» av bransjeeffekten. Det kan tyde på at et høyt utdanningsnivå også «smitter» mellom kommuner i samme region.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting, komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare at sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.

^{iv} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.